

POLITIET

Arbeidstilsynet

Skatteetaten

A-krimssamarbeidet

Sammen mot arbeidslivskriminalitet

**Felles årsrapport for
etatenes innsats mot
arbeidslivskriminalitet 2023**

Innhold

1 Styringsgruppens oppsummering av 2023	4
2 A-krimssamarbeidet	4
2.1 Generelt om a-krimssamarbeidet	4
2.2 Samarbeid og drift	6
2.3 Samarbeid med andre	6
3 Utvikling og forvaltning	7
3.1 Videreutvikling av a-krimssamarbeidet	7
3.2 Utvikling av systemstøtte	8
3.3 Arbeid med regelverk i a-krimssamarbeidet	9
3.4 Kompetanseutvikling	10
3.5 Tverretattlig samarbeidsprosjekt mellom Norge og Litauen	10
4 Vurdering av tilstand av arbeidslivskriminalitet	11
5 Sentrene og lokale a-krimssamarbeid sin innsats mot arbeidslivskriminalitet	12
5.1 Kunnskapsbasert innsats	12
5.2 Aktiviteter mot brukermålene	13
5.3 Omtale av a-kriminnsatsen i media	20
6 Innsats mot arbeidslivskriminalitet i etatenes linjer (fagmiljøer)	21
6.1 Arbeidstilsynet	21
6.2 NAV	22
6.3 Politiet	23
6.4 Skatteetaten	24
7 Resultater og effekter av etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet	28
7.1 Resultater og effekter - sentrale trusselaktører	28
7.2 Resultater og effekter - utenlandske arbeidstakere	33
7.3 Resultater og effekter - oppdragsgivere og forbrukere	37
8 Samfunnseffekter av innsatsen mot arbeidslivskriminalitet	42
8.1 Opplevd oppdagelsessannsynlighet	42
8.2 Omfanget og utviklingen av arbeidslivskriminalitet	43
8.3 A-krimssamarbeidet skal bidra til å beskytte fem samfunnsverdier	45

1 Styringsgruppens oppsummering av 2023

Styringsgruppen har i 2023 hatt stor oppmerksomhet på å videreutvikle a-krimssamarbeidet. Flere utviklingstiltak er besluttet med oppstart og gjennomføring i 2024. Innretningen av a-krimssamarbeidet er avgjørende for at den samlede innsatsen skal kunne gi gode resultater og målbare effekter.

Myndighetenes innsats mot arbeidslivskriminalitet er gjenstand for stor offentlig interesse, og det har i 2023 fremkommet en del kritikk mot innsatsen. Etatene tar kritikken på stort alvor og anerkjenner at det foreligger et forbedringspotensial. Det er samtidig viktig at det ikke tegnes et unyansert bilde. Etatene har ulik grad av ressurser til å følge opp saker som kommer fra a-krimssamarbeidet, og det er fortsatt grunnforutsetninger i samarbeidet som må utvikles. Dette gjelder blant annet en bedre samordning og bruk av opptrappende virkemidler, ikke minst i overgangen fra forvaltningskontroll til straffesaker og bruk av straffeprosessuelle virkemidler. Dette krever fortsatt utvikling av regelverk, effektiv bruk av teknologi og styrking av kompetanse og kapasitet forholdsmessig mot de samfunnsverdiene vi ønsker å beskytte. Innenfor økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet har særlig politiet over tid vært begrenset av eldre IKT-systemer, begrenset kompetanse og kapasitet til å håndtere alvorlig arbeidslivskriminalitet som må møtes med strafferettslige virkemidler.

Til tross for begrensninger og utviklingspotensial, foreligger ikke noe alternativ til bekjempelse gjennom tverretatlige virkemidler og innsats. Etatene avdekker løpende grove lovbrudd på etatenes regelverk, og sakene følges opp både på a-krimssentrene og i etatene. Vi kartlegger risikobrancher og bygger stadig bedre kunnskap om hvor og hvordan vi skal jobbe for å både avdekke og bekjempe kriminelle aktører. Over tid vil vi se en bedring av resultatene, også på områder som i 2023 har fått særlig oppmerksomhet, slik som lønnsstyveri, id-misbruk og utnyttelse av sårbare arbeidstakere innen arbeidsintensive brancher. Etatene har også oppmerksomhet på hvordan vi kan samarbeide bedre med næringslivet og andre kontrolletater.

Styringsgruppen ble i 2023 ledet av Politiet/Økokrim. I 2024 har NAV lederskapet.

2 A-krimssamarbeidet

2.1 Generelt om a-krimssamarbeidet

Regjeringens handlingsplan mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet (oktober 2022) beskriver arbeidslivskriminalitet som ulike former for profittmotivert kriminalitet i arbeidslivet. Kriminaliteten skjer på bekostning av arbeidstakeres arbeidsvilkår og rettigheter, men rammer også skattefundamentet og velferdssystemet. Useriøse og kriminelle aktører som utnytter skatte- og trygdeordninger til egen fordel, bidrar til å undergrave tilliten til norske myndigheter og velferdssystemet.

Det formaliserte samarbeidet mot arbeidslivskriminalitet omfatter Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten. Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Finansdepartementet styrer a-krimssamarbeidet gjennom felles føringer i etatenes tildelingsbrev og eventuelle oppdragsbrev. Kapittel 3.1 omtaler oppdragsbrev gitt i 2023.

A-krimssamarbeidet setter søkelyset på oppgaver der samarbeid mellom etatene er særlig viktig og gir en merverdi i innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Kunnskap om fenomenet og tilgangen på virkemidler som kreves for å håndtere det, sitter spredt i de ulike etatene.

Det overordnede samfunnsmålet for etatene er å redusere forekomsten av arbeidslivskriminalitet. Med bakgrunn i samfunnsmålet er innsatsen innrettet mot tre felles brukermål:

- Sentrale trusselaktører har fått sin kapasitet og intensjon betydelig redusert
- Utenlandske arbeidstakere er satt i stand til å ivareta sine rettigheter og oppfylle sine plikter
- Oppdragsgivere og forbrukere bidrar ikke til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester

Etatene bruker sentrale trusselaktører som et samlebegrep for den aktørgruppen som vurderes til å kunne forårsake mest skade i samfunnet. Det vil ligge noe ulike vurderinger til grunn for hvilke trusselaktører etatene vurderer kan forårsake mest skade og som dermed kan vurderes å være en sentral trusselaktør. Dette vil også være basert på en antakelse ut fra tilgjengelig kunnskap, og kan endres etter hvert som man får mer kunnskap om aktøren. Det er derfor ingen fast ramme for hvem som vurderes til å være en sentral trusselaktør. Det gir imidlertid et uttrykk for en prioritering, basert på hvem etatene har vurdert å kunne forårsake mest skade.

Etatene har et omfattende samarbeid både på nasjonalt og lokalt nivå. Det har siden oppstart i 2015 med etablering av de tre første a-krimsentrene, vært en kontinuerlig videreutvikling av samarbeidet. Det er etablert flere sentre og lokale a-krimssamarbeid. Det er også iverksatt ulike tiltak som støtter opp under a-krimssamarbeidet. Se kapittel 3.1 som omtaler utviklingstiltak det har vært jobbet med i 2023.

De tverretatlige a-krimsentrene er en viktig del av innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Det er i dag åtte a-krimssentre; senteret i Oslo, Tønsberg, Agder, Stavanger, Vestland, Trøndelag, Nordland og Alta. Det er i tillegg lokale a-krimssamarbeid i de områdene som ikke dekkes av et senter; Møre og Romsdal, Innlandet, og Romerike, Follo og Østfold.

A-krimssenteret i Alta åpnet i november 2022 og har i 2023 vært i en oppstartsfasen. Senteret har hatt Finnmark som geografisk nedslagsfelt, men i siste halvdel av 2023 ble det utvidet til også å omfatte det lokale a-krimssamarbeid i Troms. Fra 2024 vil a-krimssenteret i Alta omfatte Troms og Finnmark.

I tillegg til innsatsen som skjer i sentrene og lokale a-krimssamarbeid, har etatenes linjer (fagmiljø) et sentralt ansvar for måloppnåelse i innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Dette gjelder blant annet gjennom oppfølging av saker fra sentrene, men også gjennom en rekke andre tiltak som bidrar til å nå brukermålene.

De fire etatene besluttet 2017 en felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet, og en revidert styringsmodell ble besluttet høsten 2021. Styringsmodellen gir rammer for organisering av samarbeidet og gjennomføring av aktiviteter. Det er etablert en tverretatlig nasjonal styringsgruppe som består av ledere på sentralt nivå i de fire etatene. De samme lederne utgjør også styringsgruppen for Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningscenter (NTAES), og det er derfor valgt å ha en felles styringsgruppe.

2.2 Samarbeid og drift

I 2023 har flere av a-krimsentrene hatt perioder med turnover og redusert bemanning, både i forhold til styringsmodellens krav til minimum ressursinnsats, men også rollene som

etterretningsleder og administrativ ressurs samt senterets tilgang til påtaleressurs. Det har vært utfordrende å bemanne sentrene med riktig og nødvendig kompetanse, og alle etatene har måttet balansere dette mot en stram budsjettssituasjon. Utfordringene har påvirket både drift og kontinuitet i arbeidet, samt senterets kapasitet både til kunnskapsbygging og kontrollaktiviteter.

For lokale a-krimssamarbeid er det i felles styringsmodell ikke satt noe krav til minimum ressursinnsats. Periodevis har det også her vært færre ressurser tilgjengelig i 2023 enn tidligere, noe som har påvirket arbeidet. Generelt vises det likevel til bra aktivitet. Som eksempel viser a-krimssamarbeidet i Innlandet til at de har hatt et år med økt kontrollvirksomhet og økt synlighet i regionen.

Sentrene viser også generelt til god aktivitet i arbeidet med kunnskapsbygging og en jevn kontrollaktivitet selv om enkelte planlagte aktiviteter har utgått eller er nedskalert som følge av redusert bemanning. Det vises til god struktur i arbeidet, samtidig som det er kontinuerlig oppmerksomhet på å videreutvikle og forbedre det tverretatlige samarbeidet og tverretatlig metodikk. Det vises også til et godt samarbeid mellom a-krimssentrene og etatslinjene, både når det gjelder drift, aktiviteter og oppfølging av konkrete saker. Hos Skatteetaten, NAV og politiet er det som hovedregel linjene som gjennomfører tyngre tiltak som avdekkingskontroll, utredning av trygdesvindel og etterforskning av straffesaker. Hos Arbeidstilsynet følger medarbeidere i sentrene opp sakene, men det samarbeides med jurister i linjen ved illeggelse av overtredelsesgebyr og anmeldelse.

Linjene bidrar også med informasjonsinnhenting og deltakelse på tverretatlige kontroller i regi av a-krimssentrene, for eksempel Skattepatruljene som kan ha interesse i samme saker som senteret, og politiets utlendingsavsnitt ved mistanke om ulovlig arbeidskraft.

Alle sentrene trekker frem et styrket samarbeid med Skatteetatens innkrevingsmiljø. De har deltatt aktivt i mange av sakene, også på kontroller. Restanser hos Skatteetaten, for eksempel etter tvangsmulkt og overtredelsesgebyr fra Arbeidstilsynet, har som resultat av dette samarbeidet, blitt innbetalt. Skatteetaten har gjennom dette lyktes med å innkreve store beløp i restanser og har også begjært virksomheter konkurs. For å redusere kapasiteten til trusselaktører, er det sentralt at de opplever å faktisk bli fratatt verdier som stammer fra ulovlige handlinger.

Samarbeid på tvers av a-krimssentrene er blitt styrket gjennom 2023. Senterlederne har hatt månedlige møter for å utveksle erfaringer og drøfte problemstillinger. Videre har det vært samarbeid mellom flere sentre i konkrete saker opp mot trusselaktører, der man har delt informasjon og koordinert kontrollinnsatsen.

2.3 Samarbeid med andre

Gjennom a-krimssamarbeidet er det et bredt samarbeid med en rekke andre myndigheter, arbeids- og næringslivet og frivillige organisasjoner.

Samarbeidet med Tolletaten ble forsterket og formalisert i 2021. I 2023 besluttet imidlertid Tolletaten å redusere sin tilknytning til a-krimssamarbeidet, og de er ikke lenger fast deltaker i samarbeidet. Det er likevel et fortsatt samarbeid med Tolletaten med gjensidig utveksling av informasjon og felles kontroller hvis aktuelt.

Statens vegvesen er en annen sentral samarbeidspart. Gjennom 2023 har det vært flere felles kontroller innen varebilbransjen og samarbeid rettet mot bilverksteder og bilpleiebransjen, herunder virksomheter som driver med hjulskift (dekkskrift). Statens vegvesen har også deltatt i det tverretatlige samarbeidsprosjektet mellom Norge og Litauen, se kapittel 3.5.

Andre samarbeidsparter er lokalt brann- og el-tilsyn og plan- og bygningsetaten som blant annet er aktuelt i forbindelse med kontroll av innkvartering som arbeidsgiver stiller til rådighet, og samarbeid med skjenkekontrollen i kommunene og Mattilsynet ved kontroll av serveringsbransjen. Flere har i 2023 hatt innsats innen fiskeindustrien/havbruk, og et samarbeid med Fiskeridirektoratet. Det er også samarbeid med Kystvakta, Sjøfartsdirektoratet, Konkurransetilsynet, Utlendingsdirektoratet og Statsforvalteren.

Når det gjelder samarbeid med arbeids- og næringslivet, deltar flere av sentrene på regionale møter i Samarbeidet mot svart økonomi (SMSØ). A-krimsentret i Tønsberg har representanter i prosjektet Medbyggerne. Videre har det gjennom året vært møter/kontakt med LO og NHO, næringsforeninger, finansinstitusjoner, bransjerepresentanter, med flere. Slike samarbeidsmøter er viktig for å bygge kunnskap om utfordringer og risiko i næringslivet for å forebygge arbeidslivskriminalitet. Se kapittel 7.3 for ytterligere informasjon om samarbeid.

Samarbeidet med Fair Play bygg er sentralt. Tips og informasjon fra dem er viktig og gir økt kunnskap om modus og trender. Fair Play Agder dekker alle bransjer.

I tillegg er det samarbeid med ulike frivillige organisasjoner. A-krimsentret i Vestland har sammen med andre offentlige myndigheter deltatt i møter med Kirkens Bymisjon med menneskehandel som tema. A-krimsentret i Stavanger har hatt samarbeidsmøte med Røde Kors. A-krimsentret i Nordland er representert i et tverroperativt kompetanseteam for arbeidet mot menneskehandel i Salten. A-krimsentret i Oslo har hatt kontakt og møter med Frelsesarmeen og Caritas. Senteret deltar også i HTSO (Human Trafficking Support Oslo) sine nettverksmøter for arbeid mot menneskehandel i Oslo. Nettverksmøtene organiseres av NAV Grünerløkka.

3 Utvikling og forvaltning

3.1 Videreutvikling av a-krimssamarbeidet

KPMG evaluerte etatssamarbeidet mot arbeidslivskriminalitet i 2022. I evalueringen ble det pekt på positive resultater av samarbeidet. Samtidig ble det trukket frem forbedringsmuligheter, blant annet når det gjelder organisering, kunnskapsbygging og strategisk styring.

Videreutvikling av a-krimssamarbeidet har vært på agendaen til styringsgruppen for NTAES og a-krimssamarbeidet gjennom hele 2023. Etatene fikk av sine respektive departement et felles oppdragsbrev av 16. mai 2023, om videreutvikling av a-krimssamarbeidet, med henvisning til evalueringsrapportens anbefalinger. Samtidig ble etatene bedt om også å vurdere andre tiltak som kan bidra til å videreutvikle samarbeidet, med mål om en mer effektiv, kunnskapsstyrt og risikostyrt felles innsats. Etatene ga i september departementene en kort statusrapportering om oppfølging av arbeidet. Dette er fulgt opp med et tilleggsoppdrag av 13. desember 2023, fra departementene. Tiltak for å videreutvikle samarbeidet vil derfor være høyt på agendaen også i 2024.

For å konkretisere og operasjonalisere etatenes felles brukermål, har styringsgruppen høsten

2023 utarbeidet et styringsdokument for 2024. Dette er rettet til de regionale styringsgruppene (RSG) som er ansvarlig for å følge opp føringene i videre styring og dialog med a-krimsentrene samt rapportering tilbake til styringsgruppen. Styringsdokumentet gir noen nasjonale prioriteringer, samtidig som det tas høyde for lokale forskjeller og rom for lokale prioriteringer. Det jobbes nå med å operasjonalisere føringene gitt i styringsdokumentet. Styringsdokumentet skal være årlig.

Styringsgruppen har høsten 2023 også jobbet med å utarbeide et årshjul for kunnskapsbasert styring i a-krim samarbeidet. Dette innbefatter tertialvise lokale og nasjonale etterretningsoppsummeringer (ESUMer) som, sammen med kunnskapsprodukter fra NTAES og etatenes analyse- og etterretningsmiljøer, skal være beslutningsgrunnlag for lokale og nasjonale prioriteringer. Nasjonale prioriteringer vil danne grunnlag for det årlige styringsdokumentet. Lokale ESUMer skal utarbeides av a-krimsentrene, mens nasjonale ESUM utarbeides av Økokrim.

Styringsgruppen vil fremover også jobbe med andre tiltak som både hver for seg og sammen skal bidra til å videreutvikle a-krim samarbeidet. Noen av tiltakene handler om å styrke den strategiske styringen av samarbeidet og sikre økt slagkraft, kunnskap og samlet effekt. Andre tiltak understøtter utfordringer påpekt i evalueringsrapporten og/eller i de to oppdragsbrevene.

Utvikling av IKT-støtte gjennom felles a-krim samarbeidsløsning er et viktig tiltak i arbeidet med å videreutvikle a-krim samarbeidet. Se nærmere omtale av dette i kapittel 3.2.

3.2 Utvikling av systemstøtte

I 2016 etablerte etatene et felles IKT-system, a-krim samarbeidsløsning, for lagring og deling av informasjon knyttet til aktivitetene i a-krimsentrene.

Etatene mottok i 2019 en samlet tildeling på 10 mill. kroner i varige midler, til IKT-støtte. I 2023 satte etatene av totalt 12,2 mill. kroner til a-krim samarbeidsløsning. Det pågår kontinuerlig videreutvikling og forvaltning av samarbeidsløsningen, innenfor den årlige budsjettammen som etatene beslutter.

Skatteetaten er produkteier for samarbeidsløsningen. Videre er det et tverretatlig forretningsteam som skal bidra til å operasjonalisere samarbeidsløsningen i tråd med målbildet som er utarbeidet for løsningen, og gi innspill til videreutvikling.

Våren 2023 avsluttet etatene prosjektet «Tverretatlig kunnskapsbygging og systemstøtte», som hadde pågått siden høsten 2019. Prosjektet bestod av tre deler: systemforvaltning og drift av a-krim samarbeidsløsning, datainnsamling og rapportering, og kunnskaps- og etterretningsbasert innsats. Prosjektet har blant annet levert en tverretatlig etterretningsprosess som bygger på politiets etterretningsdoktriner, og det er utarbeidet veiledere som gir praktisk rettleiding til doktrinen. Dette arbeidet er gjort i samarbeid med a-krimsentrene.

Produkteier og forretningsteamet har i løpet av 2023 hatt dialog med alle a-krimsentrene og andre brukere av a-krim samarbeidsløsning for å kartlegge behov som ønskes dekket av systemstøtte gjennom samarbeidsløsning. Behovene er systematisert og jobbet kontinuerlig med i 2023.

Etter at a-kriminformasjonsforskriften trådte i kraft 20. juni 2022, ble det igangsatt et arbeid med å vurdere personvernkonsekvensene (DPIA - Data Protection Impact Assessment) knyttet til behandling av personopplysninger i a-krim samarbeidsløsning, se kapittel 3.3. Parallelt med

DPIA-arbeidet har det vært en teknisk utvikling av samarbeidsløsningen som antas å redusere flere av de påpekte risikoene.

3.3 Arbeid med regelverk i a-krimssamarbeidet

Etatene har i 2023 utarbeidet en revidert og oppdatert nasjonal veileder for informasjonsdeling. Veilederen er ment å være et praktisk hjelpemiddel for medarbeiderne i a-krimssamarbeidet. Veilederen inneholder generell informasjon om taushetsplikt, samt en gjennomgang av etatenes særlovgivning og a-kriminformasjonsforskriften.

Videre har det vært jobbet med spørsmål knyttet til innsyn og unntakene fra retten til innsyn etter offentleglova. Blant problemstillingene som er vurdert i dette arbeidet, er spørsmålet om, og eventuelt hvilke deler av a-krimssamarbeidet som kan anses som ett organ etter offentleglova § 14. Det har også vært sett på hvem som skal behandle innsynsbegjæringer som gjelder tverretatlige dokument, og hvem som er klageorgan ved eventuelle klager.

Gjennom hele 2023 har Arbeidstilsynet, NAV og Skatteetaten arbeidet videre med felles DPIA for felles a-krim samarbeidsløsning. Politiet har tidligere deltatt i deler av dette arbeidet, men ikke i den siste fasen. Arbeidet med DPIA har vært en omfattende prosess, og personvernombudene i etatene uttalt seg i to omganger. En del av DPIAen er en oversikt over ulike personvernrisikoer, samt en tiltaksliste for å redusere de risikoene som ble scoret høyest. DPIA, samt felles behandlingsavtale ble signert av Arbeidstilsynet, NAV og Skatteetaten i februar 2024.

Politiets behandling av opplysninger skjer med utgangspunkt i politiregisterloven og med IKT-verktøyet Indicia som politiet har ansvar for.

3.4 Kompetanseutvikling

Ansvar for å sikre rett kompetanse og kompetanseutvikling i a-krimssamarbeidet, ligger hos den enkelte etat. Samtidig gjennomføres det noen tverretatlige tiltak.

Studiet «Tverretatlig bekjempelse av økonomisk kriminalitet» ved Politihøgskolen (15 studiepoeng) har som formål å gjøre kontrolletatene og politiet bedre kvalifisert til å bekjempe økonomisk kriminalitet gjennom økt kompetanse og styrket samarbeid. Studiet har eksistert i flere år, og en rekke medarbeidere fra etatene har fullført studiet. Etatene har 47 plasser i studieåret 2023/24.

Etterrettingsseksjonen i Skatteetaten og Etterrettingsdivisjonen i Tolletaten gjennomførte høsten 2023 et felles grunnkurs i etterretning hvor også deltakere fra Arbeidstilsynet, NAV og politiet ble invitert. Kurset ga deltakerne en innføring i etterrettingsprosessen og prinsipper for etterretning. Sekundært var kurset med på å bygge en felles kultur for etterretning på tvers av ulike etater.

For å øke kompetansen i etatene om ulike forebyggende tiltak mot arbeidslivskriminalitet, har det i 2023 vært flere tverretatlige fagwebinar. Det har vært innlegg både fra interne i etatene og fra eksterne. Webinarene har nådd ut til et stort antall medarbeidere og ledere i etatene. Tema for webinarene har vært følgende:

- Forebygging i transportsektoren med fokus på varebil v/NAV Kontroll, Oslo politidistrikt, a-krimssenteret i Oslo, Klassekampen, Posten, Arbeidstilsynet og Statens vegvesen

- Hvordan unngå å kjøpe varer og tjenester av kriminelle? Mobilisering av forbrukermakt.
- [Tettpå](#) og [handlehvitt.no](#) v/Skatteetaten
- Havbruk v/NTAES og a-krimsentret i Vestland
- Hvordan kan prinsipper fra adferdsvitenskapen bedre etterlevelsen? v/Skatteetaten
- Identitetsforvaltningen v/NTAES, Økokrim og Skatteetaten
- Treparts bransjeprogram v/Arbeidstilsynet, Parat og Norges Bilbransjeforbund

I tillegg har det også vært enkelte kompetansetiltak i a-krimsentrene i form av fagdager/fagtimer med ulike tema og hvor også eksterne samarbeidsparter har deltatt. Enkelte tema har vært knyttet til HMS og sikkerhet for medarbeiderne på senteret.

Sentrene rapporterer om behov for styrket kompetanse på flere områder, spesielt grunnleggende kompetanse innenfor etterretning som vil kunne bidra til bedre felles forståelse for arbeidsprosesser og mer effektivt kunnskapsarbeid. I tillegg er det behov for bedre bestillerkompetanse på oppdrag slik at kunnskapsprodukter kan gi enda bedre beslutningsstøtte for innsats.

Det har gjennom 2023 sluttet flere medarbeidere i a-krimsentrene, noen med lang erfaring fra tverretattlig a-krimssamarbeid. Det har vært utfordrende for sentrene og etatene, både i forhold til tap av verdifull kompetanse, og tid og ressurser som har gått med til opplæring av nye medarbeidere. Nyansatte i et senter trenger kunnskap om arbeidslivskriminalitet og tverretattlig samarbeid i tillegg til konkret fagkompetanse for å kunne fylle sine roller.

3.5 Tverretattlig samarbeidsprosjekt mellom Norge og Litauen

I perioden 2020 - 2023 har det vært et tverretattlig samarbeidsprosjekt mellom Norge og Litauen, finansiert av EØS-midler. Målet har vært å overføre kunnskap og kompetanse om tverretattlig a-krimssamarbeid og på sikt samarbeide om tilsyn. Arbeidstilsynet har hatt prosjektledelsen og har sammen med NAV, politiet og Skatteetaten intensivert det tverretattlige samarbeidet med tilsvarende etater i Litauen. Til sammen har 10 etater deltatt.

Sammen med den tverretattlige prosjektgruppen har a-krimsentrene i Nordland og Oslo vært sentrale i arbeidet med å gi etatene i Litauen innsikt i erfaringer med a-krimssamarbeid, både gjennom studiebesøk og deltakelse i tilsyn. Det har også vært avholdt flere møter på direktørnivå. Arbeidet har bidratt til at etatene i Litauen har fått økt sin kompetanse om a-krimssamarbeid, og de har etablert et praktisk tverretattlig samarbeid på mellomledernivå og inspektørnivå. Den 1. januar 2024 fikk Litauen sitt første a-krimssenter etter modell fra Norge. Gjennom samarbeidet har også de norske etatene hatt godt utbytte av informasjon om hvordan myndighetene i Litauen organiserer og utfører sitt kontrollarbeid.

I 2023 har prosjektet hatt søkelys på transportsektoren i begge land, både ved samarbeid om analyse/etterretning og kontroller. Formålet har blant annet vært å vise hvordan de samarbeidende etatene i Litauen i større grad kan jobbe etterretnings- og kunnskapsbasert. I tillegg til de to nevnte a-krimsentrene har også en ressurs fra a-krimssenteret i Vestland deltatt i dette arbeidet. Gruppen leverte en felles situasjonsbeskrivelse høsten 2023. Resultat er at de litauiske etatene har tatt i bruk den norske metoden og utarbeidet kunnskapsunderlag for bruk i videre kontrollvirksomhet. Det har vært gjennomført kontroller både i Norge og Litauen. Ut over dette samarbeides det bilateralt om litauiske aktører som har aktivitet i Norge. Statens vegvesen har vært en viktig samarbeidspart i arbeidet rettet mot transportsektoren.

Selv om prosjektet er avsluttet, gir alle etatene i begge land klart uttrykk for at samarbeidet bør fortsette. Prosjektet har bidratt til at både etater og medarbeidere har blitt kjent, noe som gjør det betydelig enklere å ta kontakt ved videre behov for samarbeid.

4 Vurdering av tilstand av arbeidslivskriminalitet

Arbeidslivskriminalitet kjennetegnes gjerne ved at den foregår i arbeidsintensive bransjer med blant annet lave kompetansekrav, utstrakt bruk av enkeltpersonforetak og hvor det benyttes en stor andel ufaglært, midlertidig og utenlandsk arbeidskraft. Innen enkelte bransjer er kriminaliteten sesongbasert, som for eksempel innen dekkskifte og landbruk.

Økokrim utarbeider tertialvise ESUM (se kapittel 3.1) om arbeidslivskriminalitet på bakgrunn av innspill fra etatene. Informasjonen i dette kapittelet er blant annet basert på informasjonen i ESUM for siste tertial 2023. Det rapporteres jevnlig om arbeidslivskriminalitet i arbeidsintensive bransjer. Rapporteringen har ofte sammenheng med hvilke bransjer etatene prioriterer å kontrollere. Det er gjerne flere tips på bransjer hvor arbeidet som utføres er synlig, som for eksempel byggebransjen, enn bransjer hvor de som arbeider er mindre synlige. Det er ofte utenlandske arbeidstakere som er sårbare for å bli utnyttet.

Utenlandske aktører dominerer markedet for fisketransport med vogntog for norske fiskebedrifter, men det er ofte gjennom norske selskaper, som de har kjøpt opp eller opprettet. Virksomhetene har gjerne komplekse selskapsstrukturer, noe som bidrar til at det er utfordrende for etatene å få en totaloversikt over kriminalitetsbildet. Det forekommer arbeidslivskriminalitet ved denne typen varetransport, blant annet gjennom ulovlig kabotasjekjøring, utnyttelse av arbeidstakere gjennom brudd på regler om allmenngjort lønn og arbeidstidsbestemmelser, samt skatteunndragelser.

Det har i 2023 vært mest rapportering om arbeidslivskriminalitet innenfor bygg og anlegg, etterfulgt av servering og transportbransjen. Innen bygg og anlegg rapporteres det hovedsakelig om bruk av ulovlig arbeidskraft, skatte- og avgiftskriminalitet, svart arbeid og utnyttning av arbeidstakere. Når det gjelder serveringsbransjen, har det vært mest rapportering på svart arbeid, skatte- og avgiftskriminalitet samt brudd på arbeidsmiljøloven. I disse bransjene er det også kjent at det forekommer trygdesvindler, særlig i kombinasjon med svart arbeid og ved bruk av fiktive arbeidsforhold.

Når det gjelder informasjon om transportbransjen, har det vært mest rapportering når det gjelder varebil og deretter persontransport. Det har vært lite rapportering på tungtransport. I varetransportbransjen er det mest rapportering på svart arbeid og skatte- og avgiftskriminalitet, men også en del rapportering på hvitvasking i bransjen av aktører som også begår annen type kriminalitet.

Det avdekkes også jevnlig ulike former for arbeidslivskriminalitet i andre bransjer, som for eksempel i deler av bilpleie- og verkstedbransjen. I denne bransjen er det spesielt ulike former for utnyttelse av arbeidstakere og svart avlønning som er utbredt. Det samme gjelder sesongarbeid i jord- og landbrukssektoren. I vårsesongen har det i flere år vært omreisende håndverkere som driver oppsøkende virksomhet med formål om å bedra kundene. Det nevnes også om hendelser der tredjelandsborgere har benyttet falske dokumenter for å tilegne seg opphold i Norge som faglærte kokker.

5 Sentrene og lokale a-krimssamarbeid sin innsats mot arbeidslivskriminalitet

5.1 Kunnskapsbasert innsats

Det er et grunnprinsipp for a-krimssamarbeidet at innsatsen skal være kunnskapsstyrt, og kunnskapsbygging er et felles ansvar for etatene. Det skal bygges kunnskap om trender, aktører, miljøer og modus som grunnlag for å prioritere innsats, velge tiltak og utvikle metodikk. Det er også behov for kunnskap om effekten av innsatsen for å kunne korrigere og styre innsatsen, og for å gi læring.

Som omtalt i kapittel 3.1 er det igangsatt et utviklingsarbeid med hensyn til å konkretisere og operasjonalisere etatenes felles brukermål gjennom et styringsdokument for 2024 med noen nasjonale prioriteringer. For 2023 har det ikke vært noen felles nasjonale prioriteringer, og innsatsen er gjennomført etter lokale prioriteringer i a-krimssentrene og lokale a-krimssamarbeid.

Kunnskapsprodukter er viktige og avgjørende for prioritering av aktører og valg av innsats. A-krimssentrene utarbeider ulike kunnskapsprodukter, på oppdrag fra lokal koordineringsgruppe. Dette er senterets ledergruppe og de som beslutter lokal innsats. Innhenting av informasjon til kunnskapsarbeidet gjøres blant annet gjennom sentrenes kontroller. Sentrene kan videre be om bidrag til kunnskapsbygging fra linjen i egen etat. Informasjon som sentrene får gjennom samarbeid med andre myndigheter, er også sentralt i kunnskapsarbeidet. Det samme gjelder informasjon fra arbeids- og næringslivet og frivillige organisasjoner. Lokale a-krimssamarbeid har ikke etablert et like omfattende arbeid med kunnskapsbygging som sentrene, men lager beslutningsstøtte til prioritering av lokal innsats.

Bemanningssituasjonen og kompetanse i a-krimssentrene, omtalt i kapittel 2.2, har påvirket enkelte av sentrene sitt arbeid med kunnskapsbygging i 2023. Det har likevel vært jobbet bra med ulike kunnskapsprodukter, både i sentrene og lokale a-krimssamarbeid, som grunnlag for prioritering av innsats dette året eller kommende år.

Noen produkter omhandler mer generell risiko for arbeidslivskriminalitet i en bransje, blant annet i bransjene bygg og anlegg, renhold, varebiltransport, bilpleie/hjulskift/hjullagring, varehandel, thaimassasje, reiseliv/oplevelsesturisme, fiskeindustrien og havbruk. Andre kunnskapsprodukter er sammenstilte opplysninger om konkrete trusselaktører og virksomheter for å vurdere videre innsats, herunder virkemidler, sanksjoner og metodikk. Aktørene er innenfor ulike bransjer. Flere av a-krimssentrene har jobbet med oversikt over trusselaktører i senterets nedslagsfelt for bedre å kunne prioritere målrettet innsats mot et mindre utvalg aktører som antas å utøve alvorlig og samfunnsskadelig arbeidslivskriminalitet.

Enkelte av sentrene har også utarbeidet etterretningsoppsummeringer der formålet er å gi en løpende vurdering av situasjonsbildet og forventet utvikling innen senterets nedslagsfelt. Videre er det utarbeidet enkelte erfarings-/evalueringsrapporter fra innsats, for eksempel kartleggingsaksjoner. Dette har gitt viktige erfaringer om arbeidsmetode.

De lokale koordineringsgruppene har vurdert at kunnskapsproduktene fra 2023/2022, har gitt middels til god/svært god beslutningsstøtte for å kunne prioritere aktørgrupper for innsats. Produktene gir god, verdifull og tidsriktig kunnskap. De har også gitt grunnlag for å prioritere bort

aktører. Når det gjelder vurdering av produktene som beslutningsstøtte for å kunne prioritere virkemidler, sanksjoner og utvikle metodikk, er denne også fra middels til god/svært god.

For at produktene skal gi god beslutningsstøtte, pekes det likevel på forbedringspotensialer når det gjelder tydeligere bestillinger av kunnskapsprodukt og informasjonsbehov og bedre struktur i oppdragsdialogen. Det pekes også på at kunnskapsproduktene må gi tydelige anbefalinger, noe som vil gi enda bedre beslutningsstøtte for lokal koordineringsgruppe.

5.2 Aktiviteter mot brukermålene

5.2.1 Mål og føringer

Etatenes tre felles brukermål for a-krimssamarbeidet gir det overordnede grunnlaget for prioritering av innsats. Det ene målet handler om å redusere kapasitet og intensjon hos sentrale trusselaktører. De to andre handler om å redusere de kriminelles handlingsrom ved at det jobbes aktørrettet mot utenlandske arbeidstakere og oppdragsgivere/forbrukere, slik at de kriminelle opplever det som vanskelig å skaffe seg arbeidskraft å utnytte, og de opplever det vanskelig å få oppdrag.

En stor del av ressursinnsatsen i a-krimssentrene og lokale a-krimssamarbeid er rettet mot sentrale trusselaktører. Innsatsen er ikke bare rettet mot dem som allerede er blitt sentrale trusselaktører, men den bidrar også til å hindre andre trusselaktører i å bygge kapasitet. Dette gjelder blant annet å hindre kjente aktører i å bygge ny kapasitet eller hindre at nye aktører får bygget kapasitet.

Målet med å prioritere de aktørene som vurderes å kunne forårsake mest skade i samfunnet, er å sikre at etatene bruker sine ressurser der det antas at de har størst effekt på å redusere arbeidslivskriminalitet. Dette betyr at det er en kunnskapsbasert vurdering og prioritering av hvem som det lokalt er viktigst å rette innsatsen mot, se kapittel 5.1.

Innsatsen fra a-krimssentrene og lokale a-krimssamarbeid bidrar også til å sette utenlandske arbeidstakere i stand til å ivareta sine rettigheter og oppfylle sine plikter. Det er særlig oppmerksomhet mot arbeidstakere som er sårbare for å bli utnyttet eller som har en intensjon om å delta aktivt i kriminelle handlinger. Når det gjelder innsats mot oppdragsgivere og forbrukere, ligger hovedinnsatsen mot denne aktørgruppen i linjen (fagmiljøene) i etatene, men sentrene har også noe innsats.

Etatene jobber planmessig og kontinuerlig over tid med en bred bruk av virkemidler og sanksjoner slik at dette gir en merverdi i innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Innsatsen bidrar også til synlighet og opplevd oppdagelsesrisiko gjennom aktiv bruk av kontroller på arbeidsplasser og i virksomheter.

5.2.2 Eksempel på innsats mot brukermålene

A-krimssentrene og lokale a-krimssamarbeid har i 2023 rettet sin innsats mot trusselaktører i ulike bransjer som renhold, bilverksted og bilpleie, fiskeindustrien/havbruk, bygg og anlegg, servering og verft. De har også hatt en innsats mot trusselaktører i bransjer som hyttemarkedet, dagligvare, frisør, avfallshåndtering, samt sesongrelaterte områder som oppsøkende håndverker, turisme, dekkskifte og landbruk.

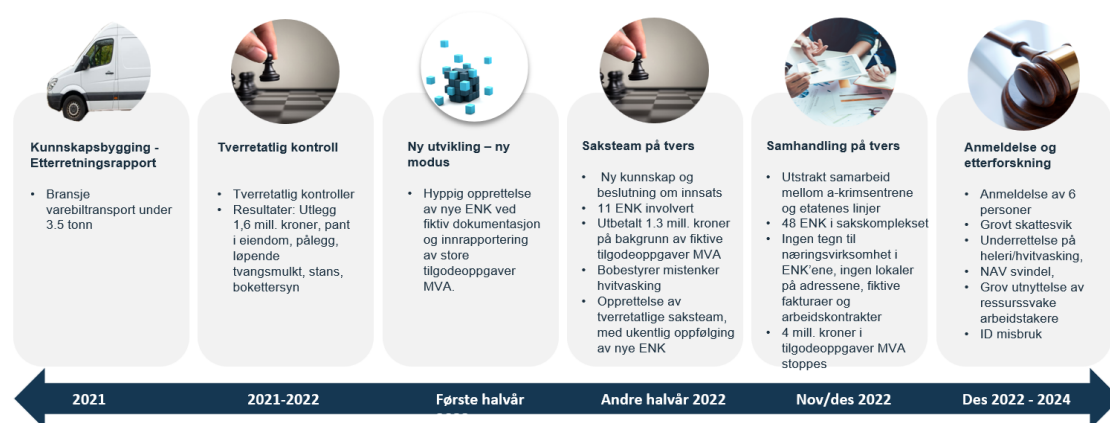
Det har vært benyttet en rekke ulike virkemidler og sanksjoner, både i sentrene, lokale a-krimssamarbeid og ved oppfølging i etatenes linjer. Innsatsen bidrar til at trusselaktørene får redusert sin kapasitet og/eller hindres i å bygge kapasitet. I mange tilfeller bidrar innsatsen også til at utenlandske arbeidstakere blir satt bedre i stand til å ivareta sine rettigheter og plikter, noe som igjen gjør det vanskelig for trusselaktører å utnytte sårbare arbeidstakere. Tilsyn og kontroller rettet mot trusselaktører og utsatte bransjer, bidrar også til synlighet og opplevd oppdagelsesrisiko. Videre kan tvangsinnfordring gjennom utlegg redusere trusselaktørers kapasitet, samtidig som utlegg i fordringer, gir oppdragsgiver et insitamant til å vurdere hvem de gir oppdrag til.

Oppsummert bidrar derfor den tverretatlige innsatsen til måloppnåelse for flere av brukermålene samtidig. Under følger enkelte eksempler på innsats og resultater. For nærmere beskrivelse av resultater og effekter knyttet til brukermålene, se kapittel 7.

Eksempel 1

A-krimssenteret i Nordland har over flere år fulgt opp et nettverk innen varebiltransport og med ulike hypoteser ettersom modus i nettverket har endret seg. I den første fasen ble det gjennomført et etterretningsprosjekt knyttet til varebilsegmentet i Nordland. Det ble utarbeidet en etterretningsrapport i 2021 hvor spesielt ett selskap pekte seg ut i forhold til mulige brudd på arbeidsmiljøloven og trygdesvindel samt uriktige opplysninger i a-ordningen, doble arbeidskontrakter, falske førerkort m.m. Etatene fulgte opp selskapet i 2021 med ulike virkemidler og sanksjoner som kontroll, illeggelse av pålegg, tvangsmulkt og sikring av verdier. Blant annet ble 1,6 mill. kroner sikret i form av utlegg. Under Skatteetatens avdekkingskontroll ble det i løpet av første halvår 2022 avdekket nytt modus med hyppig opprettelse av en rekke foretak over hele landet og mulig MVA-svindel. Dette førte til nye hypoteser om brudd på regelverk og omfattende innhenting av informasjon i ulike deler av landet, noe som involverte flere a-krimssentre, og oppfølging i registre og av pengestrømmer. Denne gangen ble det avdekket antatt MVA-svindel, trygdesvindel, hvitvasking og utnyttelse av utenlandske sårbare arbeidstakere. Politiet og Skatteetaten gjennomførte en aksjon med pågrepelser, avhør, ransakning og beslag. Det ble i årsskiftet 2022/2023 levert 6 anmeldelser fra Skatteetaten, og etaten har stanset MVA-utbetalinger på 4 mill. kroner. NAV har også anmeldt forhold i saken.

A-krimssenteret i Nordland peker på at de gode resultatene overfor dette nettverket/sentral trusselaktør skyldes at alle etatene har bidratt med sine virkemidler og sanksjoner. Senteret og etatenes linjer har jobbet tett og godt sammen fra start og hatt riktig kompetanse og ressurser. Etter avdekking av nytt modus, har det også vært avgjørende med en vellykket involvering med bidrag fra flere a-krimssentre, slik at man raskt fikk en oversikt over alle virksomhetene i nettverket, og dermed evnet å stanse urettmessige utbetalinger av MVA. Det ble også etablert et internasjonalt politisamarbeid for gjennomføring av avhør i utlandet. Se illustrasjon av prosess og samarbeid i figur 5.2.1.

Figur 5.2.1 Samspill mellom flere a-krimsentre og etatenes linjer for å avdekke og sanksjonere en sentral trusselaktør

Eksempel 2

A-krimsentret i Vestland gjennomførte i 2023 en større aksjon, sammen med Statens vegvesen og Skatteetatens skattepatrolje. Aksjonen var rettet mot avisbudkjøring, «Rett hjem» og «Morgenlevering», fra en distribusjonssentral, mot et bestemt miljø, og innenfor et kort tidsrom. Et høyt antall biler ble stanset og kontrollert. Det ble gjort svært alvorlige funn som indikerte arbeidslivskriminalitet i form av brudd på arbeidsmiljøloven, utnyttning av sårbare arbeidstakere, svart arbeid, svart omsetning og mulig trygdesvindel. Etatene benyttet virkemidler i form av kontroller, sanksjoner, tvangsinnfordring, media og ikke minst møter og dialog for å påvirke avisdistribusjonens oppfølging og bruk av underleverandører.

Gjennom en samlet tverretattlig virkemiddelbruk og et målrettet etterarbeid, ble det oppnådd gode resultater. Et sentralt resultat av innsatsen var at distribusjonssentralen innførte en ny driftsmodell som ikke lenger la ansvaret på underleverandørene for å innberette riktige tall til myndighetene. Distribusjonssentralen uttalte blant annet at «Vi erkjenner våre kontrollrutiners svakheter med hensyn til våre underleverandører, og vår øyeblikkelige prioritet er å rydde opp. Vi ønsker nå å tilby våre distributører, uten avvik eller brudd på retningslinjer, en fast ansettelse».

Et annet resultat var etterbetaling av lønn til arbeidstakere. Dette er et eksempel på innsats som har bidratt til resultater og effekter knyttet til alle tre brukermålene. Resultatene hadde ikke vært mulig å oppnå uten et tverretattlig samarbeid. Se illustrasjon av innsatsen i figur 5.2.2.

Figur 5.2.2 Virkemidler, funn, resultater og medieomtale av innsatsen mot distribusjonssentralen

Eksempel 3

Det er viktig at innsatsen også bidrar til å hindre kjente aktører i å bygge ny kapasitet. A-krimsentret i Oslo har i 2023 jobbet med å kartlegge hvilke aktører (personer og deres virksomheter) i et nettverk innen dagligvare- og serveringsbransjen, som fremdeles er aktive. Det er laget en ny etterretningsrapport, og på bakgrunn av funn her, er det opprettet straffesak knyttet til avgifts- og skatteunndragelser mot personer i to virksomheter. Arbeidstilsynet har også anmeldt en aktør for lønnsstyreri og falsk forklaring etter å ha sendt inn fiktive timelister. Videre er det gjennomført kassakontroller og gitt ulike pålegg, blant annet bokføringspålegg og tvangsmulkt. Det var også indikasjoner på trygdesvindel som følges opp av NAV. Se illustrasjon av samarbeidet i figur 5.2.3.

Figur 5.2.3 Prosessen fra etterretningsrapport, ulike etaters innsats og virkemiddelbruk, samt resultater

Eksempel 4

A-krimssenteret i Trøndelag trekker frem at de på alle kontroller i 2023 har rettet oppmerksomheten mot å gi utenlandske arbeidstakere generell veiledning om deres rettigheter og plikter i norsk arbeidsliv. Aktuelle tema det er gitt veiledning om til arbeidstakerne, er arbeidskontrakter, timelister, lønns slipper, allmenngjort lønn i aktuelle bransjer, og HMS-kort i bransjer hvor dette er påkrevd. Andre tema har vært informasjon om viktigheten av å ha skattekort og at arbeidsgiver foretar forskuddstrekk av lønn. Det er også gitt informasjon om betydningen av å oppgi riktige opplysninger til NAV dersom arbeidstaker mottar ytelser og samtidig er i arbeid. Veiledningen er gitt i form av samtaler og utdeling av diverse informasjonsmaterieill som de enkelte etater besitter. Som følge av dette har også arbeidstakere henvendt seg til Servicesenter for utenlandske arbeidstakere (SUA) for mer veiledning og registrering.

Videre har Arbeidstilsynet fulgt opp virksomheter som er påtruffet i kontrollene, med sanksjoner blant annet knyttet til brudd på arbeidskontrakter, lønns slipper og timelister. Skatteetaten har varslet og vedtatt tvangsmulkt for virksomheter som ikke har innberettet sine arbeidstakere i a-ordningen. Der virksomheten har etterkommet sanksjonene, har dette resultert i at arbeidstakerne har mottatt arbeidskontrakt, timelister og lønns slipper. Videre har arbeidstakerne blitt innmeldt i a-ordningen. Der det er registrert manglende innmeldinger i Aa-registeret, er dette fulgt opp videre av NAV og som resultat fått registrert arbeidstakerne med arbeidsforhold i Aa-registeret.

Samlet har både veiledning og sanksjoner bidratt til at utenlandske arbeidstakere er satt bedre i stand til å ivareta sine rettigheter og oppfylle sine plikter.

Eksempel 5

A-krimssenteret i Nordland har sammen med næringslivskontakten i politiet, Rana kommune, næringslivsorganisasjoner og større utbyggere som Avinor og Freyr, inngått et samarbeid for å forebygge og avdekke arbeidslivskriminalitet i forbindelse med store utbyggingsprosjekter i Rana kommune de neste årene. Det har i 2023 vært flere samarbeidsmøter for å drøfte utfordringer og risiko for arbeidslivskriminalitet innenfor regionen. I tillegg har senteret hatt egne møter med Avinor knyttet til utbygging av ny flyplass i Rana, og gjennomført kontroller på anleggsplasser i samarbeid med Skatteetatens skattepatrulje. Denne innsatsen har vært viktig for å bygge kunnskap om aktører tilknyttet prosjektet, og ikke minst kunne samarbeide med Avinor som oppdragsgiver for å identifisere risiko og tiltak for å forebygge og redusere risiko for arbeidslivskriminalitet.

A-krimssenteret i Vestland har i 2023 deltatt i et samarbeid knyttet til forebygging av arbeidslivskriminalitet i utbyggingen av Sotrasambandet der Statens vegvesen er oppdragsgiver. I samarbeidet deltar også linjen i Skatteetaten, DSB og andre relevante parter. Senteret har bistått med utvikling av ROS-analyse, gitt Statens vegvesen støtte knyttet til internt kontrollarbeid, og vært part i prosessmøter. Senteret medvirket også til en felles pressemelding om samarbeidet. Der hvor regelverket har lagt til rette for informasjonsdeling, er relevant informasjon delt mellom partene. Målet er at senteret, i et forebyggingsperspektiv, skal fungere som et viktig støtteledd for Statens vegvesen sitt eget seriositetsarbeid i rollen som oppdragsgiver.

Dette er to eksempler på innsats som først og fremst bygger opp under bruker målet om at oppdragsgivere og forbrukere ikke bidrar til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester.

Samarbeid med Skatteetatens innkrevingsmiljø

I 2022 begynte et nytt og tett samarbeid mellom Skatteetatens innkrevingsmiljø og a-krimssentrene, samt med lokale a-krimssamarbeid. Dette samarbeidet er ytterligere utviklet i 2023 og har gitt gode resultater, se tabell 5.2.1 under.

Alle sentrene viser til at det har vært benyttet tvangsinnfordring som arrest og utlegg ovenfor ulike nettverk og trusselaktører, i et stort omfang. Særlig har det vært benyttet et stort antall utlegg, blant annet i ulike fordringer for å sikre betaling av restanser. Dette siste gjør også at oppdragsgivere blir klar over hvem de handler med og slutter å benytte underleverandøren. Den gode dialogen og informasjonsutvekslingen mellom sentrene og Skatteetatens innkrevingsmiljø har ført til at man oftere lykkes å ta fra kriminelle verdier, og at man oppnår raskere konsekvenser. Det har også medført at store beløp er frivillig innbetalt på forfalte krav. Dette antas å skyldes målrettet dialog med skyldnerne, blant annet om avholdelse av utleggsforretning eller begjæring av konkurs.

Tabell 5.2.1 Antall innkreivingsaktiviteter og beløp faktisk sikret i samarbeidet mellom a-krimsentrene, lokale a-krimssamarbeid og Skatteetatens innkreivingsmiljø

Brukereffekt	Antall	Faktisk sikret beløp i millioner
Utlegg	321	64,7
Arrest	2	2,6
Betaling etter dialog	549	201,9
Erstatning	6	2,9
Konkurs	73	26,0*

* Dette er ikke faktisk sikret beløp, men krav omfattet av konkursbegjæringen

Eksempel på innsats som har resultert i dom

I september 2023 ble en arbeidsgiver for første gang dømt etter den nye bestemmelsen i straffeloven for lønnsstyveri i Norge (tatt inn i straffeloven fra 1. januar 2022). Det innebærer at en arbeidsgiver som ikke utbetaler lønn, feriepenger eller annen type godtgjøring som en ansatt har krav på, kan anmeldes og straffes for det. Saken startet med en kontroll fra a-krimssenteret i Oslo i 2020 hvor det gjennom samtaler med de ansatte samt Skatteetatens personallistekontroll, ble avdekket at en restauranteier hadde utbetalt for lite lønn til en av sine ansatte. Arbeidstilsynet anmeldte forholdet. Det er allmenngjort lønn i serveringsbransjen som vil si at det ikke er tillatt å betale under minstelønnen i tariffavtalen for bransjen. I denne saken hadde arbeidsgiver i over to år utbetalt lønn som lå langt under hva den ansatte hadde krav på. Tingretten dømte arbeidsgiver til å betale rundt en kvart million i erstatning til servitøren, i tillegg til betinget fengsel i 30 dager. Dommen er endelig.

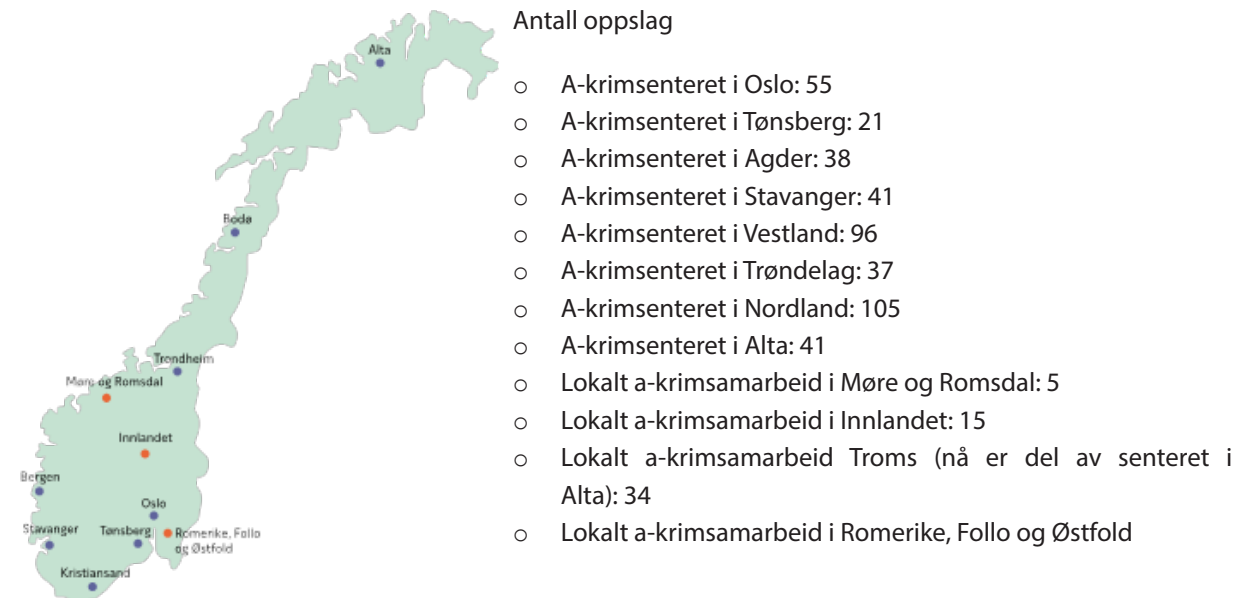
Det andre eksempelet er en dom som ble avsagt i Sogn og Fjordane tingrett i mai 2023. Denne saken har sin opprinnelse fra a-krimssenteret i Vestland i 2019, og en påfølgende anmeldelse fra Arbeidstilsynet. I dommen ble en mann dømt for grov utnyttelse av 42 polske arbeidstakere, som arbeidet som bærplukkere i Vik kommune. Arbeidstakerne var ansatt gjennom mannens enkeltpersonsforetak, og utførte arbeid på seks ulike gårder. Arbeidstakerne var innkvartert av en mellommann, og levde under til dels kummerlige forhold. De arbeidet lange dager og mottok ikke all lønnen de hadde krav på. Tingretten sa blant annet følgende i dommen: «Retten er etter en samlet og helhetlig vurdering kommet til at overtredelsen er å anse som grov. Det er tale om utnyttelse av flere personer som er uten tilknytning til Norge og uten kunnskap om regelverket i Norge. Arbeidstakerne har utvilsomt arbeidet lange dager bestående av ensformig arbeid som over tid er tungt [...]. Hele ordningen bærer preg av at arbeiderne skal måtte jobbe så mye som mulig for å kunne returnere tilbake til Polen med en relativt beskjeden godtgjørelse for sitt arbeid. Videre fremstår innkvarteringen i brakkeriggen som kummerlig, hvilket underbygger et helhetlig bilde av en utnyttelse av de ansattes arbeidskraft uten særlig omtanke for deres ve og vel før og etter arbeid». Dommen ble anket til Gulating lagmannsrett, og endelig dom ble avsagt i januar 2024. Mannen ble dømt til 60 dagers ubetinget fengsel, og et inndragningskrav på over kr 800 000 som skulle gå til dekning av erstatningskravene fra de ansatte.

5.3 Omtale av a-kriminnsatsen i media

Kommunikasjon er et viktig virkemiddel i innsatsen med å forebygge og bekjempe arbeidslivs-kriminalitet. Gjennom media når a-krimssamarbeidet flere viktige målgrupper med budskap og informasjon som understøtter brukermålene.

Tall fra Retriever viser at a-krimssentrene og lokale a-krimssamarbeid totalt ble omtalt i 488 medieoppslag i 2023, se figur 5.3.1 som viser hvordan oppslagene fordelte seg.

Figur 5.3.1 Antall og fordeling av medieoppslag i 2023

A-krimssentrene står for en vesentlig andel av medieomtalen der a-krimssamarbeidet profileres. Størstedelen av oppslagene er resultat av utspill fra sentrene, de fleste basert på kontroller og funn. Flere av sentrene har gjennom lokale medier blant annet advart mot å bruke oppsøkende håndverkere. I tillegg har de også fått flere medieoppslag om kontroller i varebilsegmentet og råd til forbrukerne om dekkskifte. Dette var de sakene som fikk bredest dekning samlet sett i 2023.

I 2023 kom norgeshistoriens første dom på lønnstveri, avdekket av a-krimssenteret i Oslo. Saken fikk oppmerksomhet i media og sosiale medier. I tillegg fikk varebilkontrollene som ble gjennomført i samarbeid med Statens vegvesen, bred medieoppmerksomhet.

A-krimssenteret i Tønsberg har fått flere omtaler i lokale medier etter kontroller og aksjoner. De fikk også omtale i flere lokale medier da de advarte hus- og hytteeiere mot oppsøkende useriøse håndverkere og da de senere gikk ut med forbrukerråd i forbindelse med dekkskifte.

I Agder har blant annet kontroller i hyttemarkedet og kontroller av serveringssteder bidratt til

medieoppdrag. Forebyggende budskap om oppsøkende håndverkere fikk god dekning og ble omtalt i aviser, på nett og i radio. A-krimssenteret advarte publikum mot å inngå avtaler med disse aktørene, og informerte om hvordan man kan sikre at man bruker seriøse håndverkere.

I Stavanger var hovedoppdragene i media knyttet til kontroller av bilpleieaktører, byggeplasser og varebiltransport. Også her advarte man i media mot å benytte oppsøkende håndverkere.

A-krimssenteret i Vestland har hatt flere større medieoppdrag om varebilkontroller - også i nasjonale medier. Ulovlig restaurantdrift og advarsler mot omreisende håndverkere var andre saker som fikk medieoppmerksomhet, i flere kanaler.

I Trøndelag har a-krimssenteret blant annet hatt medieoppdrag knyttet til kontroll av serveringssteder og advarsler mot å benytte oppsøkende håndverkere. En sak om en velkjent kjede som gjennomførte oppussing med bruk av ulovlig arbeidskraft, ble fulgt opp av en større regional avis. Det samme gjorde en sak innen bilpleie.

Fra a-krimssenteret i Nordland har funn fra kontroller av serveringssteder fått gjentakende oppmerksomhet. Det samme har senterets bekymringer knyttet til arbeidsforhold innen både fiskeindustrien og byggebransjen. De har også vært ute med advarsel om dyrtid og oppblomstring av useriøse aktører, for å forebygge. Når det gjelder fiskeindustrien, nevnes også senterets aktivitet som opphav til politiets etterforskning av et større kriminelt nettverk.

Når det gjelder a-krimssenteret i Alta, har mye av medieomtalen omhandlet innlemmelsen av a-krimssamarbeidet i Troms og at a-krimssenteret da blir et senter for både Troms og Finnmark. Senteret har også hatt en del medieoppdrag etter kontroller.

A-krimssamarbeidet Møre og Romsdal har hatt omtaler i flere lokale medier. De har også fått publisert et debattinnlegg om ansvaret for å håndtere arbeidslivskriminalitet.

På Innlandet fikk a-krimssamarbeidet bred medieomtale i saker om statsbudsjettet og bevilgning av penger til styrking av dette samarbeidet.

A-krimssamarbeidet i Troms har hatt omtaler i flere lokale medier. Hovedsakene var knyttet til en større aksjon i turistnæringen, kontroll av turistfiske og det at a-krimssamarbeidet i Troms blir en del av a-krimssenteret i Alta.

A-krimssamarbeidet Romerike, Follo og Østfold var ikke direkte omtalt i noen mediasaker, men er nevnt generelt i saker som omhandler a-krimssamarbeidet.

6 Innsats mot arbeidslivskriminalitet i etatenes linjer (fagmiljøer)

6.1 Arbeidstilsynet

En vesentlig del av Arbeidstilsynets innsats for å forebygge og bekjempe arbeidslivskriminalitet, gjøres gjennom det tverretatlige a-krimssamarbeidet. Etatens rolle er å ha et særlig fokus på arbeidstakerperspektivet og følge opp at arbeidsgivere ivaretar ansvaret sitt for HMS samt lønns- og arbeidsvilkår for sine ansatte.

Arbeidstilsynet har sin styrke ved at de kan gjøre bruk av umiddelbare sanksjoner ved brudd på arbeidsmiljøregelverket, som stans ved overhengende fare, pålegg for å rette opp lovbrudd, og tvangsmulkt eller stans som pressmiddel. Etaten gir også overtredelsesgebyr når det avdekkes alvorlige, kritikkverdige eller gjentatte lovbrudd. Kontroller og sanksjoner gjøres i hovedsak av medarbeiderne i sentrene og lokale a-krimssamarbeid, men det samarbeides med jurister i linjen ved illeggelse av overtredelsesgebyr og anmeldelse. Kapittel 7.2 gir en samlet oversikt over Arbeidstilsynets tilsyn/kontroller, sanksjoner og anmeldelser rettet mot arbeidslivskriminalitet i 2023. Antall anmeldelser etter tilsyn innenfor arbeidslivskriminalitet har økt betydelig i forhold til 2022.

Informasjon og veiledning til utenlandske arbeidstakere er en sentral oppgave for Arbeidstilsynet, både i tilsyn/kontroller som gjennomføres i a-krimssentrene og lokale a-krimssamarbeid, og gjennom innsats i linjen som kommunikasjonskampanjer og veiledning på Servicesenter for utenlandske arbeidstakere (SUA). For resultater i 2023 når det gjelder Arbeidstilsynets informasjonskampanje Know your rights og SUA, se kapittel 7.2.

Når det gjelder Arbeidstilsynets innsats mot oppdragsgivere og forbrukere ut over det som skjer gjennom a-krimssamarbeidet, er treparts bransjeprogram en sentral aktivitet som gjennomføres av linjen. Etaten forvalter også godkjenningssordninger og registre som oppdragsgivere og forbrukere kan søke i for å finne godkjente tilbydere, og ordninger med HMS-kort. Videre fører etaten tilsyn med offentlige og private oppdragsgivere, for å bedre lønns- og arbeidsvilkårene i leverandørkjeder. For nærmere omtale og resultater i 2023, se kapittel 7.3.

En sentral innsats for Arbeidstilsynet er å følge opp at virksomhetene ivaretar seriøse og anstendige arbeidsvilkår. Etaten har i 2023 gjennomført et høyt antall tilsyn, i tillegg til veiledningstiltak, blant annet for å sikre at arbeidsgivere gir utenlandske arbeidstakere allmenngjort lønn. Denne innsatsen er viktig for å forebygge mer alvorlig sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

Samarbeid over landegrensene er et viktig bidrag til Arbeidstilsynets tilsyns- og veiledningsaktiviteter i innsatsen mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. Etaten gjennomfører et bredt spekter av aktiviteter, noen finansiert med EU- og EØS-midler. Disse har blant annet bidratt til samarbeid om tilsyn og utveksling av informasjon, deling av god praksis og målrettet veiledning. Samarbeidsprosjektet mellom Norge og Litauen, omtalt i kapittel 3.5, har vært en viktig del av etatens internasjonale samarbeid.

6.2 NAV

NAVs samfunnsoppdrag er å bidra til sosial og økonomisk trygghet og fremme overgang til arbeid og aktivitet. Dette innebærer blant annet å sørge for at rett ytelse utbetales til rett person til rett tid. NAV Kontroll representerer NAV i a-krimssamarbeidet. NAV Kontroll forebygger, avdekker, utreder og anmelder trygdesvindel og kriminalitet i arbeidslivet.

A-krimssentrene kan avdekke indikasjoner på trygdesvindel, men NAV har ikke umiddelbare virkemidler som sentrene kan benytte. Saker fra a-krimssentrene oversendes derfor til linjen for videre utredning og eventuell reaksjon. En reaksjon kan være stans i utbetaling og tilbakekreving av utbetalt stønad. Alvorlige forhold blir anmeldt til politiet. NAV mottar ofte tips og bekymringsmeldinger om a-krimrelatert trygdesvindel fra de andre etatene i samarbeidet, og disse tipsene blir også behandlet i linjen.

I 2023 fattet NAV vedtak om å kreve tilbake 12,2 mill. kroner feilutbetalt beløp i 39 a-krim saker, og hindret feilaktig utbetaling av stønad i 10 saker. Det ble i 2023 anmeldt 14 a-krim saker til politiet, og totalt anmeldt beløp i disse sakene var 4,2 mill. kroner. Det falt dommer i 15 a-krim saker som var anmeldt av NAV i 2023 eller tidligere. Den tiltalte jobbet ofte svart og mottok samtidig en stønad fra NAV i de anmeldte sakene. Sakene kan enten ha oppstått i et a-krim senter, i lokale a-krim samarbeid, som tips til etaten eller være saker som NAV selv har avdekket.

NAV har ansvar for å rette feil og gjøre Aa-registeret tilgjengelig for andre myndigheter og samarbeidende etater, blant annet i a-krim samarbeidet. Hver måned melder rundt 180.000 virksomheter inn informasjon til Aa-registeret. Aa-registeret inneholder informasjon om alle arbeidsgivere og arbeidstakere og oppdragsgivere og oppdragstakere i Norge.

En viktig oppgave for NAV i a-krim samarbeidet er å kontrollere at arbeidsgiverne har registrert arbeidstakerne korrekt i Aa-registeret. På de stedlige kontrollene gir NAV veiledning til arbeidsgivere om dette. Som forberedelse til stedlige kontroller, benytter NAV Kontroll Aa-registeret til å gjøre datauttrekk av aktuelle virksomheter for å undersøke om ansatte ved disse virksomhetene mottar stønad. NAV kan også sjekke om personer påtruffet under kontroll av de andre etatene, er registrert i Aa-registeret.

Feilaktige opplysninger i Aa-registeret kan benyttes som verktøy for å begå økonomisk kriminalitet både overfor NAV og andre (eksempelvis skatte- og avgiftskriminalitet og lånebedragerier). Uregistrerte arbeidsforhold kan også føre til utnyttelse av sårbare arbeidstakere. Det er derfor viktig å følge opp kvaliteten i Aa-registeret kontinuerlig. I 2023 har NAV

- sendt ut ca. 18 000 orienteringsbrev til opplysningspliktige om ca. 153 000 arbeidsforhold som har vært feilrapportert til Aa-registeret.
- ilagt 30 gebyrer og 12 tvangsmulkt for brudd på meldeplikten til Aa-registeret.

NAV og Frivillighet Norge har i 2023 inngått en samarbeidsavtale som blant annet skal bidra til at NAV og frivillig sektor sammen finner løsninger for å møte sårbare grupper bedre.

I Sverige kom det i 2023 en offentlig utredning om svindel av velferdssystemene. Utredningen belyser blant annet hvordan kriminelle nettverk finansierer sin virksomhet gjennom svindel av velferdsordningene. (SOU 2023:52 - Ett stärkt och samlat skydd av välfärdssystemen). NAV Kontroll følger opp om svenske erfaringer kan ha betydning for sårbarhets- og trusselvurderinger i Norge, også i dialog med politiet.

6.3 Politiet

Politiet har et meget omfattende samfunnsoppdrag. Politiets hovedoppgaver er å opprettholde alminnelig orden, forebygge og forhindre straffbare handlinger, beskytte borgerne og deres lovlydige virksomhet samt å etterforske og forfølge straffbare lovbrudd.

Kriminalitetstruslene både nasjonalt og internasjonalt er komplekse og meget alvorlige¹. Politiet står overfor meget krevende prioriteringer. Det oppleves et sprik mellom hva politiet skal håndtere og prioritere, og hva som forventes av de øvrige partene i samarbeidet rundt en del av et kriminalitetsområde.

¹ Se bla. politiets trusselvurdering 2024, Rapport om Kriminelle nettverk 2024 og rapport om Cyberkriminalitet 2023, SOCTA 2021 (Europol)

Forebygging er politiets hovedstrategi. I tråd med denne strategien fremhever enkelte politidistrikt at både næringslivskontakt og politiråd benyttes til å forebygge arbeidslivskriminalitet. Et konkret eksempel er hvordan et politidistrikt gjennom politirådet har opplyst relevante aktører i kommunene om hvordan man gjennom innkjøp av varer og tjenester skal unngå å bidra til arbeidslivskriminalitet.

Det er riksadvokaten som setter prioriteringer for politiets straffesaksbehandling. I mål- og prioriteringsrundskrivnet for 2023 fremhevet riksadvokaten følgende²:

«Det skal rettes oppmerksomhet mot ulovlig bruk av utenlandsk arbeidskraft, menneskehandel, tvangsarbeid, systematisk trygdemisbruk og fiktiv fakturering. Politiet og påtalemyndigheten skal prioritere lovbrudd som er av alvorlig karakter, eller som ikke anses å kunne sanksjoneres tilstrekkelig gjennom forvaltningsporet».

I enkelte a-krimsentre eller tilknyttede etterforskningsmiljøer håndteres enklere a-krim saker, slik som ulovlig bruk av arbeidskraft, som kan etterforskes og påtaleavgjøres raskt. De alvorlige og gjerne omfattende sakene, som er prioritert av riksadvokaten, behandles normalt av politidistriktets Øko- og miljøenhet eller Forvaltnings- og utlendingsenhet, avhengig av sakstype.

En ser også at a-krim saker inngår som del av større sakskomplekser, som spenner fra alvorlige narkotikalovbrudd til menneskehandel. I de komplekse sakene fremhever flere politidistrikter betydningen av samarbeid med andre etater tilknyttet a-krim samarbeidet. Dette gjelder for eksempel saker som omhandler fiktive fakturaer. I 2023 ble en regnskapsfører dømt til seks års fengsel i en sak³. I en annen sak om fiktive fakturaer ble det utmålt en straff på henholdsvis 2 år ubetinget fengsel og 2 år fengsel, hvorav et år betinget.⁴ Felles for de omfattende sakene er at det tar tid å etterforske dem, hvilket innebærer et relativt stort ressursuttak for det enkelte politidistrikt. Enkelte påpeker at ressursituasjonen i 2023 har påvirket muligheten for å håndtere a-krim saker negativt.

Lønnstyveri kom inn som egen bestemmelse i straffeloven (§§ 395 og 396) med ikrafttredelse 1. januar 2022, og i løpet av 2022 og 2023 er det registrert til sammen 190 anmeldelser for lønnstyveri.

Politiets straffesaksregister knyttes til lovgivningens straffebud. Arbeidslivskriminalitet omfattes av en rekke straffebud i ulike lover. Politiet har derfor ikke statistikk for begrepet "a-krim saker".

6.4 Skatteetaten

Skatteetaten har sin styrke i tilgang på informasjon om skatteyters økonomiske forhold, herunder pengestrømmer nasjonalt og internasjonalt, og informasjon knyttet til verdier og innhold i virksomheters regnskap mv. Informasjon kan innhentes hos virksomheter og privatpersoner gjennom kontroll. I disse kontrollene kan det benyttes bevissikring og sikring av elektroniske spor. Etatens bruk av disse mulighetene er ofte avgjørende for å belyse en sak, også i det tverretatlige a-krim samarbeidet. Skatteetaten har innkrevingsmyndighet på vegne av alle etatene

² Riksadvokatens rundskriv 1/2023, Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2023, s. 8 - <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2023/02/M%C3%A5l-og-pri-2023-.pdf>

³ TOSL-2022-57239-2

⁴ 22-136761AST-ELAG

i a-krimsamarbeidet, og det er avgjørende for gode tverretatlige resultater og effekter at etaten benytter denne myndigheten.

Største delen av Skatteetatens innsats mot arbeidslivskriminalitet retter seg mot sentrale trusselaktører og trusselaktører. Innsatsen skjer i a-krimsentrene, lokale a-krimsamarbeid, som en del av linjens oppfølging herfra samt internt i egen linje. Alle anmeldelsene skjer fra etatens linje, og krever et samarbeid med politiet i straffesakssporet. Se tabell 6.4.1 for resultater i 2023.

Noe av etatens innsats knytter seg også til å sikre at utenlandske arbeidstakere får sine rettigheter ivaretatt og selv ivaretar sine plikter. Videre er det en innsats for å mobilisere oppdragsgivere og forbrukere slik at de evner og vil velge bort kriminelle aktører. For beskrivelse av aktiviteter knyttet til denne innsatsen og resultater i 2023, se kapittel 7.2 og 7.3.

Tabell 6.4.1 Skatteetatens totale resultater av kontrollinnsatsen mot arbeidslivskriminalitet, både relatert til a-krimsentrene, det lokale a-krimsamarbeidet og internt i etatens linje 2023

Resultater	Antall 2023	Beløp 2023
Kontroll		
Formalkontroller (anslag)	3510	
Fullførte avdekkingskontroller, kun rapport	209	
Lukkede avdekkingskontroller, etter vedtak	760	
Grunnlag etterberegnet inntekt		305 639 022
Grunnlag etterberegnet arbeidsgiveravgift		124 230 632
Faktisk etterberegnet merverdiavgift		66 597 096

Resultater	Antall 2023	Beløp 2023
Antall ordinær tilleggsatt	278	
Antall skjerpet tilleggsatt	118	
Overtredelsesgebyr fastsatt etter personallistekontroll	231	3 198 000
Tvangsmulkt, jf. sktfl. § 14-1, etter bokføringspålegg	28	2 873 000
Bokføringspålegg	48	
Anmeldelser	50	
Reaksjoner – henleggelse	35	
Reaksjoner – ubetinget over 6 mnd.	7	
Reaksjoner – ubetinget under 6 mnd.	7	
Reaksjoner – betinget	2	
Reaksjoner – bøter og forelegg	13	
Reaksjoner – samfunnstjeneste /frikjent	2	

I tillegg har Skatteetaten over tid jobbet med en rekke utviklingsaktiviteter som skal gi en mer effektiv innsats mot arbeidslivskriminalitet og/eller redusere ulike drivere for arbeidslivskriminalitet (sårbarheter). Dette gjelder blant annet:

I rapporten «Rammeverk for tilgjengeliggjøring av seriositetsinformasjon» til Nærings- og fiskeridepartementet (NFD), beskriver Brønnøysundregistrene og Skatteetaten et økosystem for tilgjengeliggjøring av relevant virksomhetsinformasjon fra det offentlige til virksomheter og forbrukere. Tilgjengeliggjøringen av virksomhetsdataene skal sikre at oppdragsgivere og forbrukere evner å velge bort kriminelle aktører. Det har også vært gjennomført en pilot i Startbank for å teste ut rammeverket. Skatteetaten, Brønnøysundregistrene og partene i arbeidslivet har i 2023 forsøkt å påvirke NFD til å følge opp dette viktige arbeidet, særlig når det gjelder regelverksutviklingen.

Et kontinuerlig arbeid med å forbedre registerkvaliteten i Skatteetatens systemer, herunder avdekke, hindre og følge opp svindel og manipulasjoner i tillitsbaserte ordninger.

God kvalitet i Folkeregisteret og en helhetlig ID forvaltning. Det er en utfordring at Folkeregisteret inneholder falske identiteter, og at det er enkelt å misbruke andres identiteter. ID-misbruk tilrettelegger for arbeidslivskriminalitet og gjør arbeidstakere sårbare for utnyttelse. Skatteetaten jobber derfor for at en person ikke skal ha flere identiteter tildelt fra Folkeregisteret, og for at flere ikke skal kunne benytte samme identitetsnummer. For å sikre at det er rett innehaver

som benytter det tildelte fødsels- eller d-nummeret, er det også nødvendig med et sterkt ID-bevis som knytter den fysiske personen til identitetsnummeret og som kan etterspørres i kontrollsituasjoner. Dette gjelder både norske og utenlandske borgere. Et sterkt ID-bevis vil være pass eller nasjonale ID-kort utstedt av politiet. Skatteetaten har i 2023 levert en felles utredning, sammen med politiet og Utlendingsdirektoratet, som et grunnlag for etablering av UNIK.

Utfordringer med falske og fiktive identiteter ses i økende grad som bedragerier i digitale sammenhenger. Skatteetaten jobber med tiltak både på strategisk og operativt nivå for å møte disse utfordringene. Det vil være avgjørende med tett samarbeid med politiet og andre aktører dersom disse sårbarhetene skal kunne reduseres.

Skatteetaten har tett dialog med politiets ledelse, både på strategisk og operativt nivå, vedrørende bekymringen for manglende oppfølging av etatens anmeldelser. Særlig er etaten bekymret for høy andel henleggelse og det lave antall med strenge reaksjoner, både innen arbeidslivskriminalitet og øvrig skattekriminalitet.

Åpenhet og tilgang til informasjon om eierforhold bidrar til å avdekke og forebygge økonomisk kriminalitet, herunder arbeidslivskriminalitet. Tredjepartsopplysninger om eierforhold virker også preventivt og bidrar til å forebygge kriminalitet. Skatteetaten har sammen med Brønnøysundregistrene og Kartverket jobbet frem en behovsanalyse om eierskapsinformasjon, som ble levert i desember 2023. Arbeidet vil bli fulgt opp med en konseptutvalgsutredning.

7 Resultater og effekter av etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet

I dette kapitlet vurderes resultater og effekter av a-kriminnsatsen opp mot brukermålene for de tre aktørgruppene sentrale trusselaktører, utenlandske arbeidstakere og oppdragsgivere og forbrukere. Resultater og effekter vurderes ut fra en intervensjonslogikk⁵. Dette innebærer at tilgjengelig informasjon om resultater og endringer hos aktørgruppene sammenstilles for å vurdere om det er en årsakssammenheng mellom resultater og endringer hos de ulike gruppene. Det er et komplekst bilde av resultater som skal sammenstilles, og det tilgjengelige datagrunnlaget fra etatene er begrenset. Vesentlig informasjon kan mangle, og vurderingene må anses som usikre.

7.1 Resultater og effekter - sentrale trusselaktører

Formålet med innsatsen mot sentrale trusselaktører er at aktørene skal få sin kapasitet og intensjon betydelig redusert. Innsatsen skal, som tidligere nevnt, også hindre andre trusselaktører i å bygge kapasitet. Figur 7.1.1 viser sammenhengen mellom hovedaktiviteter mot aktørgruppen, resultater av aktivitetene og kjennetegn ved oppnådd brukereffekt.

⁵ Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten (2020): Langsiktig tilnærming til effektmåling i det tverretatlige a-krimisamarbeidet. Rapport.

Figur 7.1.1 Sammenheng mellom aktiviteter, resultater og brukereffekt

7.1.1 Resultater - sentrale trusselaktører

Identifiserte aktører

Det finnes foreløpig ikke systemstøtte for å samle eller hente ut informasjon om antall identifiserte aktive sentrale trusselaktører. Det ligger ulike kriterier og metoder til grunn for hvilke aktører det enkelte a-krimssenter og lokale a-krimssamarbeid vurderer som en sentral trusselaktør. Vurderingene baseres på kunnskapen som er tilgjengelig nasjonalt og lokalt. Det er derfor stor variasjon i hvor mange aktører som har status som sentral trusselaktør, og hvor mye skade disse aktørene er i stand til å gjøre. Resultatene er ikke sammenlignbare fra år til år.

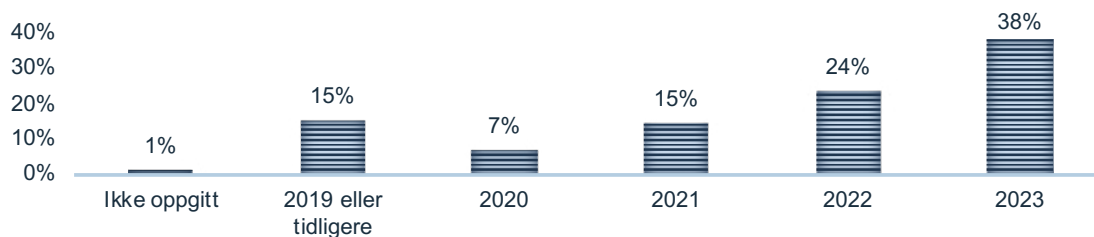
Tabell 7.1.1 viser antall aktive sentrale trusselaktører og tilhørende personer og virksomheter rapportert fra a-krimssentrene og lokale a-krimssamarbeid i 2023. Sentrene og lokale a-krimssamarbeid har rapportert på 258 sentrale trusselaktører. Disse aktørene danner grunnlaget for informasjonen om resultater og brukereffekter videre i kapittel 7.1. Etatene kan i tillegg ha rettet innsats mot andre aktører, se kapittel 6.

Tabell 7.1.1 Antall aktive sentrale trusselaktører rapportert for 2023

Resultater	Antall 2023*
Sentrale trusselaktører og deres nettverk	258
Personer tilknyttet sentrale trusselaktører (avrundet)	490
Virksomheter tilknyttet sentrale trusselaktører (avrundet)	470

*Antallet inkluderer ikke aktører fra lokale a-krimssamarbeid i Follo, Romerike og Østfold, og evt. tilknyttede virksomheter fra a-krimssenteret i Vestland

Figur 7.1.2 viser hvilket år aktørene som vises i tabell 7.1.1 ble identifisert. Figuren viser at 38 prosent, det vil si omtrent 100 av de sentrale trusselaktørene, ble identifisert i 2023. Dermed er hovedmengden av aktørene, 62 prosent, identifisert før 2023. Dette viser at sentrene og lokale a-krimssamarbeid har innsats rettet mot aktører over år, samtidig som nye aktører identifiseres.

Figur 7.1.2 Andel aktive sentrale trusselaktører identifisert per år

7.1.1.2 Reaksjoner og sanksjoner - sentrale trusselaktører

Tabell 7.1.2 viser informasjon fra hver av etatene om utvalgte aktiviteter, og tilhørende resultater, mot aktørene rapportert i tabell 7.1.1. Dette er informasjon om resultater fra både a-krimsentre, samarbeid og etatens linjer i 2023. Tabell 7.1.2 er basert på tilgjengelig informasjon i etatens systemer, og gir kun oversikt over et utvalg av resultater som er rettet mot de sentrale trusselaktørene som er rapportert fra a-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid. Det vises også til kapittel 5.2 som gir enkelte eksempler på innsats mot brukermålene.

Tabellen viser at etatene har benyttet ulike virkemidler og sanksjoner mot identifiserte sentrale trusselaktører i 2023. Dette omfatter virkemidler som illeggelse av tvangsmulkt og overtredelsesgebyr, etterberegninger og fastsettelse.

Tabell 7.1.2 Tilgjengelig informasjon per etat om utvalgte aktiviteter og tilhørende resultater mot aktive sentrale trusselaktører og tilknyttede personer og virksomheter i 2023*

	Resultater	Antall 2023	Beløp 2023
Arbeidstilsynet	Tilsyn	142	
	Tilsyn med minst én reaksjon	105	
	Vedtak om pålegg	312	
	Vedtak om tvangsmulkt	127	
	Vedtak om stans som pressmiddel	25	
	Vedtak om stans ved overhengende fare	36	
	Vedtak om overtredelsesgebyr	25	2 709 000
	Anmeldelser	9	
	Skatt	Påbegynte formalkontroller	7
Lukkede formalkontroller		94	
Påbegynte avdekkingskontroller		66	
Lukkede avdekkingskontroller		58	
Grunnlag etterberegnet inntekt		30	30 628 000
Grunnlag etterberegnet arbeidsgiveravgift		5	6 688 000
Faktisk etterberegnet merverdiavgift		13	13 067 000
Antall ordinær tilleggsatt		20	
Antall skjerpet tilleggsatt		10	
Overtredelsesgebyr ⁶		11	218 000
NAV	Tvangsmulkt	72	1 447 000
	Bokføringspålegg	1	
	Virksomhetsstatus: Konkurs	91	
	Anmeldelser	8	
	Saker under utredning	29	
	Vedtak om feilutbetaling	2	
	Hindret utbetaling	1	
	Anmeldelser	1	

Kilde: Etatenes fagsystemer

⁶ Overtredelsesgebyr er et gebyr fastsatt etter personallistekontroll: gebyr personallistevedtak

*Sentrale trusselaktører refererer her kun til aktører som er rapportert fra a-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid. Aktiviteter og resultater er hentet fra a-krimsentrene, lokale a-krimssamarbeid og etatenes linjer. Tabellen mangler informasjon fra politiet fordi deres systemer ikke har informasjonen tilgjengelig

Tabell 7.1.3 tar utgangspunkt i samme informasjonsgrunnlag som tabell 7.1.2. Tabell 7.1.3 viser antall sentrale trusselaktører hvor én eller flere av de tre etatene har registrert en aktivitet eller et resultat for 2023⁷. 2022 var første gang etatene hadde mulighet til å sammenstille informasjon på denne måten, grunnet ny a-kriminformasjonsforskrift.

Tabell 7.1.3 Tilgjengelig informasjon om registrerte aktiviteter og resultater mot de 258 sentrale trusselaktørene i 2023 fra a-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid

	Aktiviteter og resultater fra én etat	Aktiviteter og resultater fra to etater	Aktiviteter og resultater fra tre etater	Aktiviteter og resultater fra fire etater*	Aktiviteter og resultater fra minst én etat	Ingen aktivitet og resultat
Antall sentrale trusselaktører	61	61	5	n/a	127	131
Andel	24 %	24 %	2 %	n/a	49 %	51 %

*Informasjon fra politiets systemer mangler

Tabell 7.1.3 viser at det er tilgjengelig informasjon om minst én aktivitet eller ett resultat fra minst én av etatene for nesten halvparten av de sentrale trusselaktørene i 2023. For den andre halvparten av de sentrale trusselaktørene er det ikke tilgjengelig informasjon om noen aktivitet eller resultat fra etatene i 2023. Dette kan være fordi flere av dem er identifisert i 2023, og at oppfølging ennå ikke er besluttet. Blant de sentrale trusselaktørene som er identifisert i 2023, er det to tredjedeler hvor det ikke er informasjon om aktiviteter og resultater fra etatene.

Tabell 7.1.3 viser at overfor 26 prosent av de sentrale trusselaktørene, har mer enn én etat stått for en aktivitet eller resultat i 2023. A-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid oppgir at det er koordinert virkemiddelbruk fra flere etater som har god effekt på de prioriterte aktørene. Der etatene er enkeltvis inne i en sak, tar det lengre tid å sanksjonere mot aktøren, og aktøren kan tilpasse seg sanksjoner og være aktiv lengre. Det er imidlertid nødvendig med mer fullstendig informasjon og grundigere analyser for å kunne vurdere den reelle innsatsen og tilhørende resultater.

7.1.2 Effekter - sentrale trusselaktører

Sentrale kjennetegn som indikerer at brukermålet er oppnådd, er at sentrale trusselaktører er fratatt verdier, fratatt rettigheter, stanset, hindret organisering og kamuflering og er straffeforfulgt. Det er imidlertid utfordrende å vurdere effekter av innsats mot aktører som forsøker å skjule sine handlinger. I tillegg er innsatsen mot sentrale trusselaktører ofte en kombinasjon av umiddelbare og mer tidkrevende sanksjoner på tvers av de samarbeidende etatene. Arbeid med å etablere krav, frata verdier og straffedømme trusselaktører kan være tids- og ressurskrevende,

⁷ Med aktivitet menes her et tilsyn eller en kontroll, med resultat menes en sanksjon eller anmeldelse

blant annet som følge av beviskrav og klagerunder. Eksempelvis kan innfordring hos sentrale trusselaktører være tids- og ressurskrevende ved at trusselaktører innretter seg på en slik måte at det er vanskelig å forfølge formuesgoder. Disse kan være skjult ved aktiva i utland, kryptovaluta, stråmenn og ikke realregistrerte formuesgoder. Videre kan effekten av etatenes innsats påvirkes av mange og sammensatte forhold i og utenfor virksomhetene. Dette medfører kompliserte årsakssammenhenger, og det er få datakilder som kan bidra til å belyse måloppnåelse på en presis måte.

Tabell 7.1.4 er basert på informasjonsgrunnlaget i tabell 7.1.2, og viser tilgjengelig kvantitativ informasjon fra de tre etatene om brukereffekter for 2023.

Tabell 7.1.4 Tilgjengelig informasjon om brukereffekter mot aktive sentrale trusselaktører i 2023*.

Brukereffekt	Antall STA 2023
Ta verdier - etablere krav	97
Ta verdier - innfordre krav	n/a
Frata rettigheter	3
Stanse ulovlig virksomhet	21
Hindre organisering og kamuflere etterlevelse	n/a
Straffeforfølge – anmeldelse	13

* Sentrale trusselaktører er rapportert fra a-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid. Brukereffekter er basert på informasjon om aktiviteter og resultater fra a-krimsentrene, lokale a-krimssamarbeid og etatenes linjer. Informasjon om verdier som er innfordret er ikke oppgitt, grunnet manglende tilrettelegging for dette i systemene. Henviser til kapittel 5.2 for ytterligere informasjon om innfordring.

Utover dette finnes det informasjon om hvordan a-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid vurderer deres innsats på de sentrale trusselaktørens kapasitet og intensjon. På en skala fra 1 til 5, der 5 er «svært god virkning», vurderes gjennomsnittlig innsats til 3 i 2022 og til 4 i 2023. Det er med andre ord en økning i sentrenes vurdering av egen innsats sammenlignet med foregående år. I vurderingene fremheves det at en felles tverretattlig innsats tidlig i sakene for å oppnå et godt resultat er viktig. Spesielt oppgis det at sanksjoner med umiddelbar virkning og en koordinert virkemiddelbruk fra flere etater har god effekt på de prioriterte aktørene.

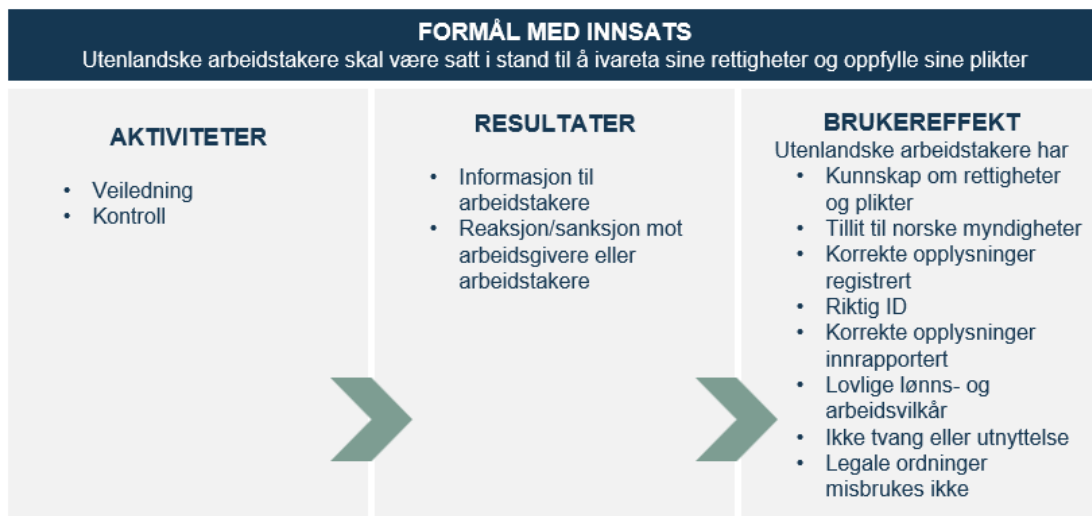
A-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid har også vurdert endring i kapasitet hos de sentrale trusselaktørene. Kapasiteten er vurdert på bakgrunn av innsats og informasjon de har om aktørene. Vurderingene for 2023 indikerer at over halvparten av de vurderte sentrale trusselaktørene har redusert sin kapasitet. Dette tilsvarer fjorårets vurderinger. Kun én sentral trusselaktør er vurdert å ha økt kapasitet. Det må bemerkes at det er mange sentrale trusselaktører som ikke er vurdert opp mot kapasitet og intensjon, dette er kun et utvalg.

Den kvantitative informasjonen fra etatslinjene, jf. tabell 7.1.4, og rapporteringen fra a-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid tilsier dermed at identifiserte sentrale trusselaktører kan ha fått redusert kapasitet som følge av etatenes innsats. Informasjonsgrunnlaget er imidlertid ufullstendig, og vurderinger må anses som usikre. Det er ikke grunnlag for å vurdere om innsatsen har påvirket aktørens intensjon om å begå arbeidslivskriminalitet.

7.2 Resultater og effekter - utenlandske arbeidstakere

Formålet med innsatsen mot utenlandske arbeidstakere er at utenlandske arbeidstakere skal være satt i stand til å ivareta sine rettigheter og oppfylle sine plikter. Figur 7.2.1 viser aktiviteter som rettes mot brukermålet, resultater av aktivitetene og hva som kjennetegner måloppnåelse.

Figur 7.2.1 Sammenheng mellom aktiviteter, resultater og brukereffekt

7.2.1 Resultater - utenlandske arbeidstakere

Tabell 7.2.1 oppsummerer utvalgte resultater av aktiviteter rettet mot brukermålet i årene 2021-2023. Resultatene omfatter både tverretattlig innsats og innsats i etatenes linjer. Resultatene er nærmere omtalt under tabellen, gruppert etter resultatkategoriene «informasjon til arbeidstakere» og «reaksjon/sanksjon mot arbeidsgivere eller arbeidstakere». Det vises også til kapittel 2.3 som nevner samarbeid og møter med frivillige organisasjoner bl.a. om menneskehandel, og kapittel 5.2.2 som gir enkelte eksempler på innsats mot brukermålene.

		Resultat	Antall/ andel 2021	Antall/ andel 2022	Antall/ andel 2023
Informa- sjon	Servicesenter for utenlandske arbeidstakere (SUA)	Antall brukere (avrundet)			
		- totalt	72 300	67 200	79 500
		- politiet	44 700	38 600	36 300
		- Skatteetaten	26 900	27 500	41 400
	- Arbeidstilsynet	800	1 100	1 800	
	Know your rights	Antall besøk på nettsiden	74 000	160 000	170 000
	Samtaler med arbeidstakere under kontroller og tilsyn	Muntlig og skriftlig informasjon til utenlandske arbeidstakere	Kan ikke tallfestes		
Reaksjon/ Sanksjon	Arbeidstilsynets tilsyn og anmeldelser innenfor a-krim	Antall tilsyn	1 666	1 814	1 823
		Andel tilsyn med reaksjon	47 %	58 %	60 %
		Antall tilsyn med vedtak om pålegg	540	727	723
		Antall tilsyn med vedtak om pressmidler	199	281	246
		Antall tilsyn med stans ved overhengende fare	129	160	199
		Antall tilsyn med vedtak om overtredelsesgebyr	128	145	144
		Antall anmeldelser etter tilsyn	6	6	25
	Skatteetatens skattepatroljer	Antall ordinære kontroller	-	2 560	2 590
		Andel avvik ordinære kontroller	-	23 %	33 %
		Antall kontroller byggeplasser	2 215	2 170	1 650
		Andel avvik byggeplasser	7 %	22 %	32 %
		Andel HMS kort som manglet	6 %	5 %	3 %
	Personalliste- kontroll	Overtredelsesgebyr fastsatt etter personallistekontroll	-	-	3 198 000

Tabell 7.2.1 Resultater i 2023 av utvalgte aktiviteter rettet mot utenlandske arbeidstakere

7.2.1.1 Informasjon til arbeidstakere

Arbeidstilsynet, politiet, Skatteetaten og Utlendingsdirektoratet samarbeider ved fem servicesentre for utenlandske arbeidstakere (SUA) om å legge til rette for at utenlandske arbeidstakere skal komme raskt i lovlig arbeid i Norge. NAV ble i 2023 medlem av informasjonstemaet på SUA, og har også bidratt med informasjon om velferdsordningene til en brosjyre SUA deler ut til utenlandske arbeidstakere. I 2023 fikk de fem sentrene totalt ca. 80 000 henvendelser. Tall for 2023 er ikke sammenlignbare med tidligere år, på grunn av endringer i timebestilling til SUA og Skatteetaten. SUA publiserer en egen årsrapport med mer informasjon om resultatene.

Arbeidstilsynet har videreført og videreutviklet informasjonskampanjen Know your rights rettet mot utenlandske arbeidstakere i Norge. I 2023 hadde nettsiden knowyourrights.no, med informasjon til utenlandske arbeidstakere på ulike språk, totalt 170 000 besøkende. Dette er 10 000 flere enn i 2022.

Etatene gjennomfører ofte samtaler med utenlandske arbeidstakere på kontroller og tilsyn. I tillegg deles det ut skriftlig informasjonsmateriell på ulike språk og, i en del tilfeller, kontaktinformasjon slik at arbeidstakerne kan ta direkte kontakt senere. Mange blir henvist til SUA for mer veiledning og bistand. Disse resultatene kan ikke tallfestes, men antallet kontroller og tilsyn er på linje med 2022 (se nærmere omtale under).

7.2.1.2 Reaksjon/sanksjon mot arbeidsgivere eller arbeidstakere

Forhold knyttet til arbeidstakeres lønns- og arbeidsvilkår (herunder innkvartering) ble kontrollert i om lag 1 800 tilsyn som del av Arbeidstilsynets innsats gjennom a-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid i 2023. Dette er på samme nivå som i 2022. Det ble avdekket brudd på kontrollert regelverk i 64 prosent av tilsynene i 2023, mot 60 prosent i 2022. De hyppigst kontrollerte temaene i tilsynene i 2023 var arbeidsavtaler, lønssystemer og arbeidstidsordninger. Det ble avdekket brudd i henholdsvis 38, 11 og 32 prosent av tilfellene. Arbeidstilsynet har totalt gitt sanksjoner i 60 prosent av a-krimtilsynene gjennomført i 2023. Dette er en liten økning fra 2022, og en betydelig høyere andel enn tidligere år. Det er også sendt flere anmeldelser av arbeidsgivere eller tilretteleggere til politiet etter a-krimtilsyn i 2023 enn tidligere år (25 i 2023 mot 6 i både 2022 og 2021).

I 2023 gjennomførte Skatteetatens skattepatroljer 2 590 ordinære kontroller, som er på nivå med året før. 1 650 av kontrollene ble utført på byggeplasser. Dette er lavere enn året før. Dette skyldes nedgang i ressurser, men også økt kontrollinnsats i øvrige bransjer. Det ble funnet ett eller flere avvik i 33 prosent av de ordinære kontrollene og 32 prosent av byggeplasskontrollene. Andelen avvik er dermed totalt sett høyere enn tidligere år. Det ble også sjekket om 3 940 arbeidstakere på byggeplasser hadde HMS-kort. Av disse manglet 115 HMS-kort, og 80 fikk kortet inndratt. Dette er færre enn tidligere år. Skatteetaten gjennomførte også personallistekontroller. I 2023 ble det fastsatt 3 198 000 kroner i overtredelsesgebyr etter personallistekontroll.

Under stedlige kontroller kontrollerer NAV at arbeidsgiverne har registrert arbeidstakerne korrekt i Aa-registeret, og kan også gi veiledning til arbeidsgiverne om dette. Som en del av innsatsen i a-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid har NAV i 2023 gjennomført 260 stedlige kontroller hvor registrering i Aa-registeret er kontrollert.

7.2.2 Effekter - utenlandske arbeidstakere

Innsatsen omtalt over skal totalt sett bidra til at utenlandske arbeidstakere har kunnskap om rettigheter og plikter, tillit til norske myndigheter, lovlige lønns- og arbeidsvilkår, at de er korrekt registrert i påkrevde registre, innrapportert med korrekte opplysninger, og at de ikke misbruker tillatelser og offentlige stønader.

Det finnes begrenset med kunnskap om hvorvidt innsatsen fører til slike effekter. Et unntak er informasjonskampanjen Know your rights, som er evaluert av Samfunnsøkonomisk analyse i to omganger. Evalueringene har konkludert med at kampanjen har god måloppnåelse, gjennom at den har nådd bredt ut til målgruppene med nødvendig kunnskap om rettigheter i norsk arbeidsliv. Kampanjen har også bidratt til at mange utenlandske arbeidstakere har oppdaget ulovligheter i sitt arbeidsforhold, og til at en del av disse har blitt mobilisert til å forsøke å endre på dette.

I hvilken grad økt kunnskap gjør at arbeidstakerne selv blir i stand til å påvirke sine lønns- og arbeidsvilkår, avhenger likevel av flere forhold, for eksempel grad av avhengighet til nåværende arbeidsgiver, arbeidstakernes egen motivasjon til å unngå arbeidslivskriminalitet, og deres tillit til myndighetene. I tilfeller hvor én eller flere slike faktorer er til stede, har rene veiledningstiltak antakelig begrenset effekt.

Det er derfor også nødvendig med en synlig tilstedeværelse fra etatene gjennom tilsyn og kontroller, og at disse målrettes mot utsatte aktører og bransjer. Resultatene viser at både Arbeidstilsynet og Skatteetaten har gjennomført om lag like mange tilsyn og kontroller i 2023 som i 2022. Samtidig har de i høyere grad ført til avdekkede lovbrudd og påfølgende sanksjoner. Det antas derfor at tilsynene og kontrollene totalt sett har hatt bedre effekt i 2023 enn i 2022.

A-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid har vurdert i hvilken grad deres del av innsatsen, i form av kontroller, tilsyn og veiledning av påtrufne arbeidstakere i slike situasjoner, har ført til måloppnåelse på brukermålet, på bakgrunn av sin kjennskap til situasjonen lokalt. Samlet sett, har de vurdert at deres innsats i 2023 i litt over middels grad har bidratt til at brukermålet er nådd.

Flere av sentrene og de lokale samarbeidene trekker frem som positivt for måloppnåelsen at mange arbeidstakere har mottatt og forstått informasjon om rettigheter og plikter, og at utenlandske arbeidstakere i en del tilfeller selv har krevd endringer i for eksempel lønnsbetingelser fra sine arbeidsgivere. Det er imidlertid vanskelig for sentrene og lokale a-krimssamarbeid å kvalitetssikre at informasjonen som er gitt til utenlandske arbeidstakere, brukes til å stille krav til arbeidsgivere, og, i neste omgang, å vurdere i hvilken grad de faktisk når frem med sine krav.

Flere av sentrene rapporterer at de følger opp at utenlandske arbeidstakere påtruffet under kontroller, blir registrert i påkrevde registre og lønn innberettet i a-ordningen. I tillegg rapporterer ett a-krimssenter at et av de viktigste virkemidlene som har betydning for brukermålet, er pålegg til arbeidsgiver om å følge arbeidsmiljøloven. De vurderer at dette i høy grad fører til at utenlandske arbeidstakere får ivarett sine rettigheter når det gjelder lønns- og arbeidsvilkår.

Forhold som er til hinder for måloppnåelse, er først og fremst at språkutfordringer vanskeliggjør informasjonsutveksling med utenlandske arbeidstakere. Dette kan til en viss grad avhjelpes med tolketjenester, men noen steder er antallet ulike nasjonaliteter som påtreffes under tilsyn og kontroller svært høyt. Det er heller ikke alltid etatene lykkes med å bygge den tilliten som er

nødvendig for å få arbeidstakere til å fortelle om de reelle arbeidsforholdene. I enkelte tilfeller er det også problematisk at arbeidsgiver eller en mellomleder er til stede og hindrer en god samtale med arbeidstakerne.

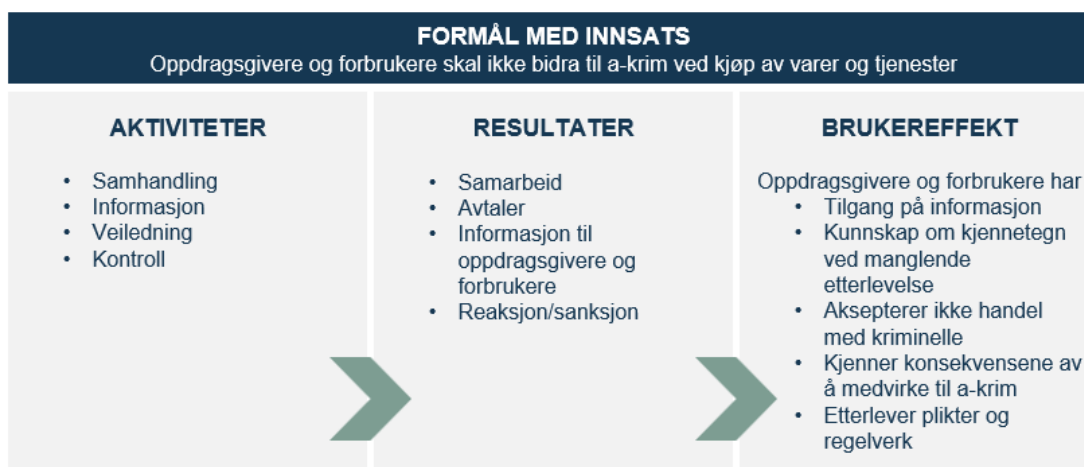
Omfanget og resultatene av aktivitetene tilsier at et høyt antall utenlandske arbeidstakere har mottatt informasjon og bistand til å ivareta sine plikter og få sine rettigheter oppfylt. Det er ikke grunnlag for å vurdere om innsatsen totalt sett kunne vært innrettet på en mer formåls effektiv måte.

Utover effektvurderingene omtalt her, vises også til konkrete eksempler på effekter av innsats mot alle de tre brukermålene beskrevet i kapittel 5.2.2.

7.3 Resultater og effekter - oppdragsgivere og forbrukere

Formålet med innsatsen mot oppdragsgivere og forbrukere er at oppdragsgivere og forbrukere ikke skal bidra til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester. Figur 7.3.1 viser aktiviteter som rettes mot brukermålet, resultater av aktivitetene og hva som kjennetegner måloppnåelse.

Figur 7.3.1 Sammenheng mellom aktiviteter, resultater og brukereffekt

7.3.1 Resultater - oppdragsgivere og forbrukere

Hovedinnsatsen mot brukermålet skal gjennomføres i etatenes linjer (fagmiljøer). Tabell 7.3.1 oppsummerer utvalgte resultater av aktiviteter rettet mot oppdragsgivere og forbrukere. Resultatene omfatter både tverretattlig innsats og innsats i etatenes linjer. Resultatene er nærmere omtalt under tabellen, og gruppert etter resultatkategoriene «samarbeid», «avtaler», «informasjon til oppdragsgivere og forbrukere», «reaksjon/sanksjon mot arbeidsgivere eller arbeidstakere» Det vises også til kapittel 5.2.2 som gir enkelte eksempler på innsats mot brukermålene.

Tabell 7.3.1 Resultater av utvalgte aktiviteter rettet mot oppdragsgivere og forbrukere

		Resultat	Antall/ beløp 2021	Antall/ beløp 2022	Antall/beløp 2023
Samarbeid	Treparts bransjeprogram	Seminar i Warszawa med partene i arbeidslivet innenfor transport	-	-	30 deltakere fra Polen
		Kampanje for å øke forbrukeres kunnskap om godkjente bilpleievirksomheter og verksteder	-	-	Ca. 2,5 mill. visninger og 9 500 klikk til handlehvitt.no
	SMSØ	Antall besøkende handlehvitt.no	80 000	85 000	54 000
		Rekkevidde handlehvitt på facebook	1 107 000	1 500	-
		Rekkevidde sosiale medier	-	-	2 480 000
Medbyggerne	Antall sertifiserte Medbygger varehus	34	34	34	
Avtaler	Tettpå:	Antall avtaler kommuner	22	21	22
		Antall gjennomførte telefonsamtaler	5 900	5 200	8800
	Samarbeidsavtaler	Antall avtaler	19	20	20
		Omsetning byggeprosjekter	13 mrd.	140 mrd.	150 mrd.
		Antall kontroller byggeplasser	-	-	284 (364)
		Antall skatteattester utstedt etter fullmakt	87 900	104 000	111 000
Øvrig informasjon	Næringslivs-kontakter	Antall distrikter	15 næringslivskontakter totalt, hvorav én pr. politidistrikt.. Økokrim har i tillegg én næringslivskontakt og Kripos har to.		
		Antall særorgan			
Reaksjon/ sanksjon	Tilsyn	Antall tilsyn	168	214	223
		Andel tilsyn med reaksjon	62 %	57 %	68 %

7.3.1.1 Samarbeid

Treparts bransjeprogram er et operativt samarbeid mellom myndighetene og partene i arbeidslivet innenfor fire bransjer: renhold, uteliv, transport og bil. Bransjeprogrammene jobber for å bidra til gode og lovlige lønns- og arbeidsvilkår. Ledelse- og sekretariatsfunksjonen blir

ivaretatt av Arbeidstilsynet. Tiltak for å bevisstgjøre og mobilisere forbrukere og oppdragsgivere til å velge seriøse leverandører, er en viktig del av bransjeprogrammenes arbeid. Det er også stor grad av erfaringsutveksling med partene i andre land, for gjensidig læring og forebygging. Tabell 7.3.1 viser tilgjengelig informasjon om kvantitative resultater i 2023. Eksempelvis har bransjeprogrammet for bilbransjen kjørt tre kampanjer rettet mot forbrukere. Målet var å gjøre den nye godkjeningsordningen for bilpleie, hjulskift og hjullagring fra 2022 bedre kjent, og å påvirke forbrukere til å velge godkjente virksomheter. Kampanjene varte over 15 uker på Facebook, Instagram og Snapchat med 2 480 000 visninger. SMSØs nettside handlehvitt.no var landingsside for kampanjen, og fikk 9 500 klikk fra annonsene. Bransjeprogrammene har også gjennomført andre aktiviteter, hvor resultatene ikke lar seg tallfeste.

SMSØ er et samarbeid mellom LO, NHO, KS, YS, Unio, Virke og Skatteetaten. SMSØ arbeider for å redusere svart økonomi og bidra til like konkurransevilkår, gode arbeidsplasser og velferdstjenester. SMSØ utvikler også tiltak rettet mot forbrukere og innkjøpere der andre etater som DFØ og Arbeidstilsynet deltar. Veiledning gis blant annet gjennom handlehvitt.no og Spleiselaget. I 2023 ble handlehvitt.no utvidet til å informere om det skattemessige ved salg av eiendom, og veiledning gis nå på seks områder: Håndverker, Småjobber, Eiendom, Renhold, Bil og Utleie av eiendeler. Antall besøk på handlehvitt.no er redusert grunnet manglende budsjett for annonsering. Spleiselaget formidler om skatt, arbeidsliv og velferd til ungdom. I 2023, som i 2022, har reduserte ressurser medført at kun 7,6 prosent av elevene har møtt Spleiselaget. Informasjon har derimot blitt gitt blant annet via Ung.no og via Spleiselagets podcast. I 2023 startet også forprosjektet Fremtidens Spleiselag (FreS). Dette er en heldigitalisering av undervisningsopplegget på videregående skole. Det vil i tillegg bli laget en etterspurt e-læringsdel som ungdom kan benytte ved behov.

Medbyggerne er et prosjektsamarbeid mellom offentlig sektor, blant annet fylkeskommunen, Skatteetaten, Arbeidstilsynet og politiet, partene i arbeidslivet og byggebransjen i Vestfold og Telemark. I 2023 er det videreført innsats hos 34 byggevarehus, herunder oppdatering av opplæringsmaterieill. 270 små og store håndverks- og entreprenørbedrifter er sertifisert og har med det tatt et aktivt standpunkt for et seriøst arbeidsliv. I 2023 har det også vært gjennomført aktiviteter mot unge lærlinger og forbrukere. Det er gjennomført konferanser med 700 deltakere, holdningskampanjer med 2 400 000 visninger og annonser, leserinnlegg, medieomtaler, stand og flyere bidrar til synlighet. Medbyggerne bidrar dermed til samhandling, informasjon og synlighet rundt seriositet.

7.3.1.2 Avtaler

Tettpå er et tiltak i regi av Skatteetaten på tvers av offentlige etater, partene i arbeidslivet, byggebransjen, eiendomsmeidlerbransjen, finansnæringen og forbrukernes interesseorganisasjoner. Formålet er å redusere etterspørselen etter useriøs arbeidskraft i byggebransjen ved å mobilisere, veilede og dyktiggjøre forbrukerne i valg av håndverkere. Tettpå har avtale med 22 av landets største by- og hyttekommuner. Telefonsjenersten har gjennomført 8800 samtaler til forbrukere med veiledning for hvordan de kan velge seriøse håndverkere. I 2022 utviklet Tettpå en robotisert utsending av informasjonsbrev i Altinn for målgruppen «kjøp av bolig- og fritidseiendom». Løsningen fungerer utmerket, og i 2023 er det sendt ut ca. 120.000 informasjonsbrev. Det er også gjennomført film-kampanjer med ca. 4.500.000 visninger. Evaluering av bankpiloten «Tettpå boligkjøper» indikerer effekter som kompetanse hos rådgivere og kvalitet i rådgiving og dermed risikoreduksjon. Finans Norge anbefaler bankene å implementere tiltakene fra piloten.

Skatteetatens landsdekkende samarbeidsavtaler inngås med store oppdragsgivere for å gi disse kunnskap om hvordan de kan velge seriøse leverandører. I 2023 har Skatteetaten 20 avtaler med flere av landets største offentlige oppdragsgivere, landets største by-kommuner og flere store hovedentreprenører. Det er en reduksjon i antall avtaler fra fjoråret, grunnet manglende etterlevelse av forpliktelserne i avtalen. Evalueringer viser høyt tilfredshet hos samarbeidspartnere. For 2023 oppgir partnere en økning i antall saker hvor samarbeidsavtalene bidrar til utestenging av useriøse. De samarbeidende partene kan også motta seriositetsinformasjon via skatteattester. Skatteattestene har opplysninger om skatt og avgift, og kan øke oppdragsgiveres mulighet til å vurdere om leverandører er seriøse. I 2023 økte antallet utstedte skatteattester til 111 000. I 2023 har 28,1 mill. kroner restanser blitt krevd inn av Skatteetaten som et direkte resultat av samarbeidet. Samlet indikerer dette at samarbeidsavtalene bidrar til måloppnåelse i seriositetsarbeidet, og at måloppnåelsen har blitt styrket det siste året.

7.3.1.3 Øvrig informasjon til oppdragsgivere og forbrukere

Tilgjengeliggjøring av virksomhetsdata (seriositetsinformasjon). Markedet for de kriminelle aktørene kan reduseres ved å gjøre det lettere å finne frem til de seriøse aktørene. Etatene har derfor i felles innspill til Regjeringens handlingsplan mot sosial dumping og a-krim ment at det er svært viktig å prioritere arbeidet med hvordan offentlig kvalitetssikret informasjon innenfor personvernregelverkets rammer kan deles mellom ulike offentlige instanser og med private virksomheter og forbrukere. I 2023 jobbet bl.a. Skatteetaten og Brønnøysundregistrene, samt partene i arbeidslivet, for å påvirke politiske prosesser og Nærings- og fiskeridepartementet for å vurdere regelverket rundt tilgjengeliggjøring av relevant virksomhetsdata, se kapittel 6.4.

Arbeidstilsynet forvalter godkjenningsordninger og registre som oppdragsgivere og forbrukere kan søke i for å finne godkjente tilbydere. Dette omfatter i 2023 godkjenningsordningene for renhold og bilpleie. Et register for bemanningsforetak ble forsterket med en godkjenningsordning fra 1. januar 2024. I tillegg forvalter Arbeidstilsynet ordninger med HMS-kort innen bygg og anlegg, renhold og bilpleie, hjulskift og hjullagring, som er et synlig bevis for oppdragsgivere og forbrukere på at arbeidsgivere og arbeidstakere innen disse bransjene er registrert og godkjent iht. gjeldende krav. En erfaringskartlegging⁸ av HMS-kortordningene fra 2023, konkluderte med at disse ordningene blant annet førte til bedre registrering, og til at en del oppdragsgivere fant det enklere å velge seriøse leverandører.

Politiets næringslivskontakter skal formidle oppdatert kunnskap om trusselbildet til relevante virksomheter og aktører, gi råd til utbyggere for større bygg- og anleggsprosjekter, ha kontakt om kriminalitetsutfordringer med aktører i utsatte bransjer, og generelt være en pådriver og tilrettelegger for samhandling mellom politi, kontrolletater, næringslivet og organisasjonene. Næringslivskontaktene er og en ressurs for informasjonsinnhenting. Med et godt etablert nettverk og gode informasjonskanaler vil de kunne motta informasjon om trusler og sårbarheter i næringslivet, noe som vil berike både kunnskapsgrunnlaget og beslutningsgrunnlaget for målrettede tiltak. I tillegg til politidistriktene har Kripo og Økokrim også egne næringslivskontakter.

Næringslivskontaktene i politidistriktene har i 2023 hatt nær dialog med a-krimsentrene, samt annet lokalt a-krimssamarbeid der dette er aktuelt. Flere møter representanter for a-krimssamarbeidet jevnlig og samarbeider om igangsetting av forebyggende tiltak. Som eksempel initierte og

⁸ Eggen, F W, J I Steen og M Bråten (2023): *Evaluering av HMS-kortordningen*. Rapport 33-2023, Samfunnsøkonomisk analyse AS, i samarbeid med Fafo.

underskrev næringslivskontakten i Nordland politidistrikt og A-krimsentret i Nordland i 2023 en samarbeidsavtale med Rana kommune, arbeidstakerorganisasjoner og utbyggere om å forhindre sosial dumping og arbeidslivskriminalitet i store utbyggingsprosjekter i Rana.

A-krimsentrene og lokale a-krimssamarbeid gjennomfører noe innsats mot oppdragsgivere og forbrukere, blant annet gjennom samarbeid med arbeids- og næringslivet, proaktiv og reaktiv bruk av media, utdeling av informasjon og kontroll. Den samlede egenvurderingen fra sentrene og lokale a-krimssamarbeid, på bakgrunn av sin kjennskap til situasjonen lokalt, er at deres innsats i 2023 har hatt god virkning på at oppdragsgivere og forbrukere ikke skal bidra til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester. Noen oppgir imidlertid at innsatsen er utfordrende å vurdere, og noen har ikke gitt vurdering.

7.3.1.4 Sanksjoner

Arbeidstilsynet fører tilsyn med offentlige og private oppdragsgivere, for å bedre lønns- og arbeidsvilkårene i leverandørkjeder. Dette gjøres blant annet for å kontrollere at de overholder sitt ansvar i henhold til regelverk om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter, informasjons- og påseplikt innenfor allmenngjorte områder, og krav til å benytte godkjente virksomheter innenfor renhold og bilpleie, hjulskift og -lagring. I 2023 ble det utført 223 slike tilsyn, hvorav 68 prosent medførte minst én sanksjon.

7.3.2 Effekter - oppdragsgivere og forbrukere

Sentrale kjennetegn som indikerer at brukermålet er oppnådd, er at oppdragsgivere og forbrukere har tilgang på informasjon, kunnskap om hva som kjennetegner manglende etterlevelse, at de ikke aksepterer handel med kriminelle og at de kjenner konsekvensene av å medvirke til arbeidslivskriminalitet. Vurdering av brukereffekter er begrenset til det som finnes av informasjon om effekter fra 2023. For at oppdragsgivere og forbrukere ikke skal bidra til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester, har etatene samhandlet, informert, veiledet og utført kontroller. Resultatene er samarbeid, avtaler, informasjon og sanksjoner.

Omfanget og resultatene av aktivitetene tilsier at oppdragsgivere og forbrukere har fått tilgang til informasjon og dermed gitt mulighet til å tilegne seg kunnskap til å ikke bidra til arbeidslivskriminalitet ved kjøp. Vurderinger indikerer også at aktivitetene verdsettes av mottaker, og det er eksempler på at oppdragsgivere har utestengt useriøse fra markedet.

Aktivitetene er redusert fra tidligere år på noen områder, men styrket på andre områder. Spørreundersøkelser mot virksomheter i proffmarkedet for bygg- og anleggsbransjen fra 2023, indikerer at stadig færre opplever at oppdragsgivere etterspør tjenester der det ikke betales skatter eller avgifter (4 prosent i 2023 mot 9 prosent i 2015). Stadig flere oppgir også at det er enkelt å finne ut om leverandører operer hvitt (51 prosent i 2023 mot 35 prosent i 2015). Det er forventet at det er innsats over tid som fører til at oppdragsgivere og forbrukere ikke bidrar til arbeidslivskriminalitet ved kjøp. Det er dermed nærliggende å anta at resultater fra spørreundersøkelser i markedet er et resultat av den samlede innsatsen over år, fremfor kun årets innsats. Handlingsrommet for arbeidslivskriminalitet kan imidlertid reduseres ved å gjøre det lettere å finne frem til de seriøse aktørene. Det er dermed nærliggende å anta at tilgjengeliggjøring av virksomhetsdata vil ha betydning for økt måloppnåelse på dette området. Tilgjengeliggjøring er i dag utfordret av regelverk og systemer, og deler av arbeidet er stoppet i Nærings- og fiskeridepartementet.

8 Samfunnseffekter av innsatsen mot arbeidslivskriminalitet

Innsatsen overfor sentrale trusselaktører, utenlandske arbeidstakere, og oppdragsgivere og forbrukere skal medføre at kriminelle i arbeidslivet opplever redusert handlingsrom. Dette innebærer at de kriminelle skal få redusert kapasitet og intensjon, redusert tilgang på arbeidskraft å utnytte og redusert tilgang på oppdrag. Opplevd oppdagelsesrisiko kan redusere sannsynligheten for ulovligheter ytterligere, fordi aktørene vil vurdere gevinsten av en ulovlighet opp mot risikoen for å bli oppdaget og påfølgende straff⁹. Samlet kan dette bidra til å redusere omfanget av arbeidslivskriminalitet. Redusert omfang gjør at vi beskytter de fem samfunnsverdiene arbeidslivskriminalitet truer. De fem samfunnsverdiene er:

- Høy oppslutning om finansiering av velferdsstaten
- Tillit til myndighetene
- Likere konkurransevilkår i næringslivet
- Rettsikkerhet, trygghet og lovlige lønns- og arbeidsvilkår for arbeidstakere
- Trygghet for kvalitet og leveringsdyktighet ved kjøp av varer og tjenester

I dette kapitlet presenteres noen indikatorer for utviklingen i opplevd oppdagelsessannsynlighet, arbeidslivskriminalitet og de fem samfunnsverdiene.

8.1 Opplevd oppdagelsessannsynlighet

Det er nærliggende å anta at det å bli kontrollert øker opplevd oppdagelsessannsynlighet og dermed etterlevelsen. Skatteetatens bedriftsundersøkelse om etterlevelse, rapportering og oppdagelsesrisiko (SERO) viser en nedgang i andelen som oppgir stor sannsynlighet (stor + svært stor) for at virksomheten vil bli kontrollert av skattemyndigheten de neste to årene. I 2023 opplever 40 prosent at dette er sannsynlig, mot 45 prosent i 2022 og 41 prosent i 2021.

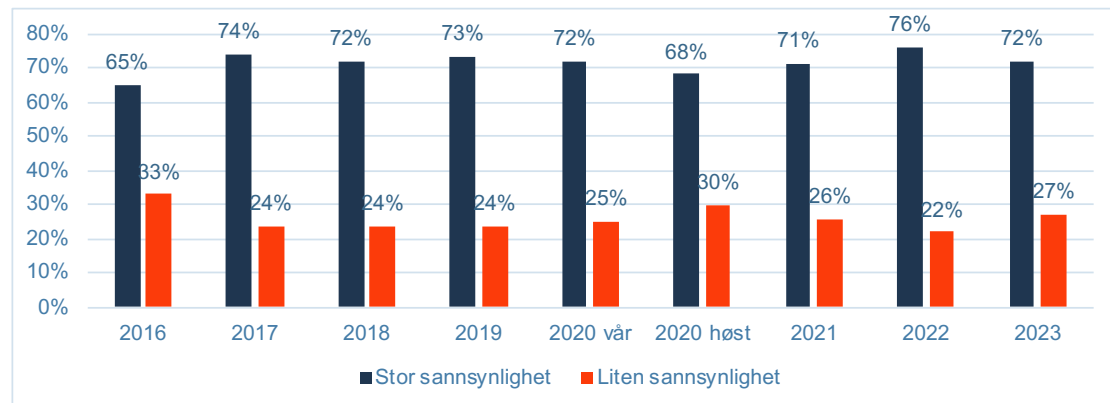
SERO-undersøkelsen viser videre at 72 prosent oppgir stor opplevd oppdagelsessannsynlighet i 2023. Dette er en reduksjon på 4 prosentpoeng fra 2022, se figur 8.1. Med unntak fra et svakt forhøyet nivå i 2022, er det i realiteten ingen statistisk signifikant endring mellom 2017 og 2023.

Fordelt på de fire bransjegruppene bygg og anlegg, rengjøring/servering/frisering, transport og bilreparasjon, og øvrige¹⁰, viser undersøkelsen at opplevd oppdagelsessannsynlighet er på nivå med, eller noe lavere enn, den var i forkant av pandemien i 2020 for alle bransjer. Det er ingen statistisk signifikant endring i opplevd oppdagelsessannsynlighet mellom 2020 og 2023 for disse risikobransjene.

⁹ Se for eksempel Allingham og Sandmo (1972) med eksempel om skatteunndragelser.

¹⁰ Øvrige bransjer: handel, øvrig tjenesteytende, industri etc., primærnæringer, offentlig, helse og undervisning, eiendom

Figur 8.1 «Dersom en virksomhet i din bransje unnlater å rapportere inn alle skatter og avgifter, hvor stor sannsynlighet tror du det er for at skattemyndigheten oppdager dette?»

Kilde: SERO

Fra Skatteetatens tertialvise brukerundersøkelse for bedrifter viser resultatene fra 2. tertial 2023 at 60 prosent av bedriftene opplever høy (ganske høy + svært høy) sannsynlighet for at en virksomhet vil bli tatt i å unndra skatt og avgift. Dette er på nivå med året før, der andelen var på 62 prosent i 2. tertial. På spørsmål om konsekvenser av å bli tatt i skatteunndragelse svarer 69 prosent i 2023 at konsekvensene anses som høye dersom en bedrift blir tatt i å unndra skatt, noe som er en statistisk signifikant nedgang sammenlignet med 78 prosent i 2. tertial året før.

Samlet vurdering opplevd oppdagelsessannsynlighet

Samlet sett viser ingen av de ovennevnte indikatorene for opplevd oppdagelsessannsynlighet noen reell endring mellom årene 2017-2023. Firedelt bransjeinndeling viser at bransjegruppene konvergerer mot et ganske likt nivå av opplevd oppdagelsessannsynlighet, der bygg og anlegg opplever det som minst sannsynlig å bli oppdaget. Dersom en virksomhet blir tatt i å unndra, anser majoriteten konsekvensene som høye.

8.2 Omfanget og utviklingen av arbeidslivskriminalitet

Det er utfordrende å estimere omfanget av et problem hvor aktører forsøker å skjule sine handlinger. Kriminaliteten er ikke direkte observerbar, og omfanget påvirkes av mange og sammensatte forhold. For å forsøke å estimere omfanget av kriminalitet, finnes det to hovedtilnærminger - indirekte makrotilnærminger og direkte mikrotilnærminger. Indirekte metoder tar hovedsakelig utgangspunkt i aggregerte data, mens direkte metoder tar utgangspunkt i faktiske observasjoner på individnivå. Begge tilnærmingene er heftet med usikkerhet i estimater. I denne delen omtales studier som er nye for 2023. For omtaler av tidligere studier på omfang, se etatens felles årsrapport for 2022 og 2021.

Spørreundersøkelser er en direkte metode som kan benyttes for å få indikasjoner på respondenters opplevelser knyttet til arbeidslivskriminalitet. Slike undersøkelser er imidlertid forbundet med en rekke feilkilder som kan true både påliteligheten og validiteten til resultatene¹¹.

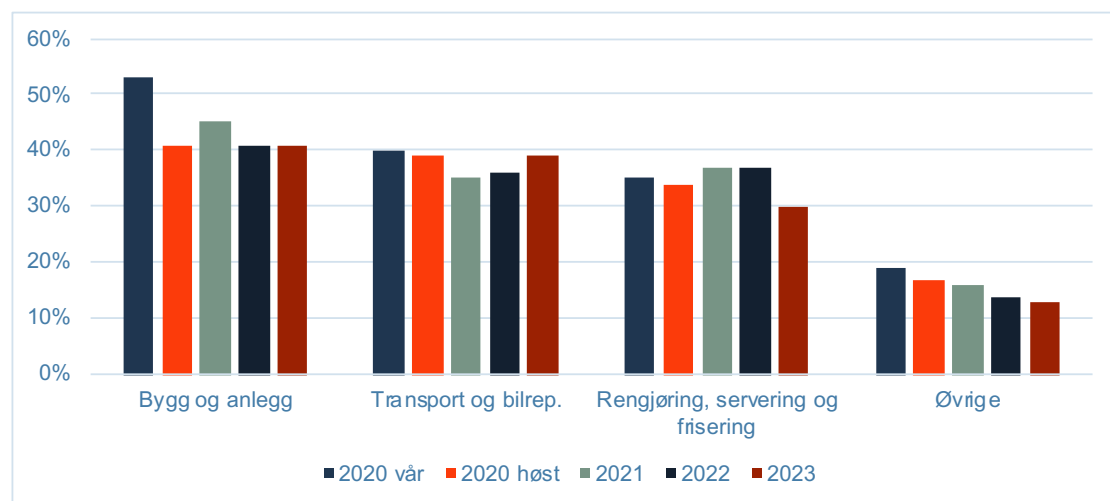
¹¹ 5 Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: a critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of applied psychology*, 88(5), 879.

Det kan blant annet være utfordrende å vite om respondentene uttaler seg på bakgrunn av egne erfaringer eller generelle oppfatninger, og hvor godt empirisk forankret disse oppfatningene er. Respondenters opplevelse av kriminalitet kan for eksempel være et resultat av hvor synlig eller skjult kriminaliteten er, fremfor et reelt bilde av kriminaliteten.

I 2023 er det gjennomført to spørreundersøkelser – SERO-undersøkelsen og BA-proff-undersøkelsen.

I SERO-undersøkelsen blir det spurt om næringslivets oppfatning av hvor vanlig arbeidslivskriminalitet er i egen bransje. Figur 8.2 fremstiller utviklingen i respondentenes svar. I fremstillingen sammenliknes respondentene fra risikobransjer og øvrige bransjer fra SERO. Resultatene viser at arbeidslivskriminalitet er opplevd som ganske vanlig i enkelte risikobransjer. Andelen som oppgir at arbeidslivskriminalitet er vanlig i deres bransje er på et jevnt nivå over tid, der ingen endringer er statistisk signifikante sammenlignet med høsten 2020.

Figur 8.2 «Hvor vanlig eller uvanlig tror du arbeidslivskriminalitet er i din bransje i dag?» - Andel som oppgir «Ganske vanlig» eller «Svært vanlig», fordelt på risikobransjer og representative utvalg

Kilde: SERO

Undersøkelsen tar også for seg regelbrudd knyttet til HMS, svart arbeid, lønns- og arbeidsvilkår, trygdeytelser, oppholds- og arbeidstillatelser og brudd på innleiebestemmelser. Med utgangspunkt i første måling i 2019 er det kun for brudd på HMS-regler og trygdeytelser det er en statistisk signifikant endring over tid, frem til siste måling i 2023. Over tid har opplevd utbredelse av brudd på HMS-regler økt fra 23 til 29 prosent. Opplevd utbredelse av brudd på bestemmelser om trygdeytelser har derimot falt fra 18 til 14 prosent. Fra 2019 til 2023 er det ingen statistisk signifikante endringer i opplevd utbredelse av andre typer regelbrudd.

BA-proff-undersøkelsen retter seg mot proff-markedet i tre bransjer innen bygg og anlegg¹² - oppføring av bygninger, anleggsvirksomhet og spesialisert bygg- og anleggsvirksomhet. Disse tre skiller seg fra hverandre når det gjelder oppgaver og størrelse. Oppføring av bygninger representerer den største av de tre bransjene målt i omsetning. Undersøkelsen indikerer at 21 prosent opplever arbeidslivskriminalitet som ganske eller svært vanlig i 2023 – en statistisk

12 SSB nacekoder.

signifikant nedgang fra 31 prosent i 2020. Nedgangen i opplevd utbredelse av ulike typer regelbrudd, fra 2015 til 2023, er signifikant for alle typer regelbrudd i undersøkelsen¹³. Andelene i bygg og anlegg som oppgir at regelbrudd knyttet til arbeidslivskriminalitet er vanlig, er markant lavere i BA-proff-undersøkelsen enn for respondenter i SERO som har næringsvirksomhet i bygg- og anleggsbransjen. Her er det imidlertid verdt å merke seg at undersøkelsene retter seg mot ulike utvalg innen bygg og anlegg.

Omfanget av arbeidslivskriminalitet kan påvirkes av mange og sammensatte forhold både i og utenfor etatene. Dette medfører kompliserte årsakssammenhenger. Det er derfor utfordrende å knytte resultatene fra spørreundersøkelsene direkte til innsats mot arbeidslivskriminalitet. BA-proff gir imidlertid noen indikasjoner på respondentenes opplevelse av etatenes innsats. Siden 2015 har undersøkelsen målt tre indikatorer for etatenes innsats.

1. I hvilken grad opplever din virksomhet at offentlige etater:
2. fører effektiv kontroll for å avdekke arbeidslivskriminalitet
3. stopper de som driver arbeidslivskriminalitet i bransjen
4. er synlige ute på arbeidsplassene

Undersøkelsen viser ingen statistisk signifikant endring i disse indikatorene mellom 2018 og 2023, der andelene som i stor grad er enige i påstandene har ligget på et jevnt nivå mellom 19 og 23 prosent.

Samlet vurdering omfanget og utviklingen av arbeidslivskriminalitet

Samlet sett er det indikasjoner på at omfanget av arbeidslivskriminalitet fortsatt er et alvorlig samfunnsproblem i 2023. Resultater fra spørreundersøkelse mot næringslivet viser at arbeidslivskriminalitet oppleves som ganske vanlig blant enkelte risikobrancher uten noen statistisk signifikant endring siden høsten 2020. Siden 2019 måles en statistisk signifikant økning i andelen som opplever brudd på HMS-regler som vanlig i bransjen, og en statistisk signifikant nedgang i andelen som opplever brudd på trygdeytelser som vanlig. Det er fortsatt en større andel innen bygg og anlegg enn for øvrige bransjer som oppgir at utfordringer knyttet til arbeidslivskriminalitet er vanlig. I bygg- og anleggsbransjen er opplevelsen av etatens innsats for å redusere arbeidslivskriminalitet, på et stabilt nivå mellom 19 og 23 prosent, der det ikke er målt noen statistisk signifikant endring siden 2018.

8.3 A-krimssamarbeidet skal bidra til å beskytte fem samfunnsverdier

Gjennom å oppnå felles brukermål skal det tverretatlige a-krimssamarbeidet bidra til redusert arbeidslivskriminalitet, og derigjennom beskytte fem samfunnsverdier. De fem samfunnsverdiene henger sammen slik at måloppnåelse knyttet til én vil påvirke måloppnåelsen knyttet til de andre.

8.3.1 Høy oppslutning om finansiering av velferdsstaten og tillit til myndighetene

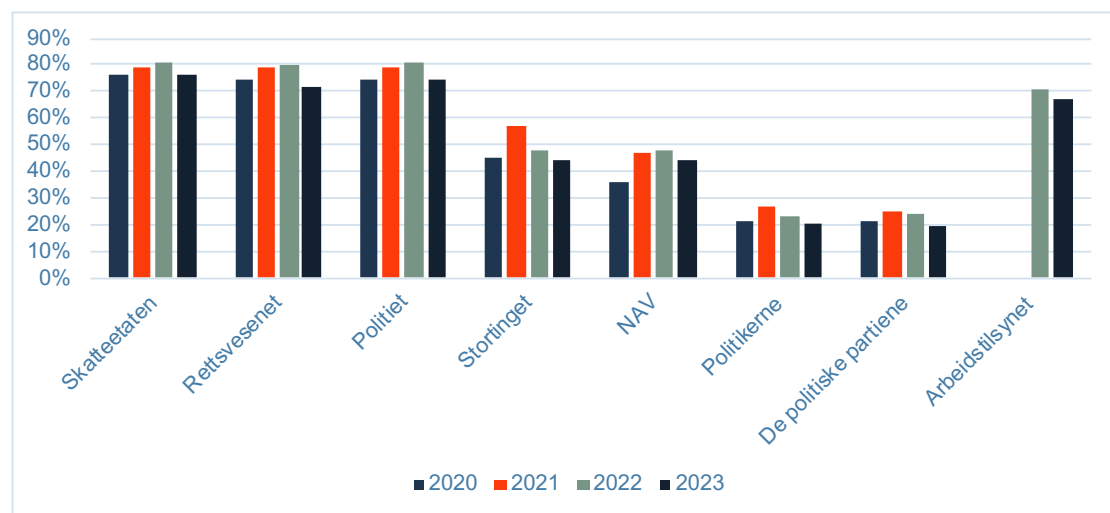
Høy oppslutning om finansiering av velferdsstaten avhenger av tillit mellom borgere og tillit til

¹³ Brudd på bestemmelser om HMS, svart arbeid, bestemmelser om lønnsvilkår, bestemmelser om trygdeytelser, bruk av arbeidere uten lovlig oppholds- eller arbeidstillatelse, og innleie.

at samfunnsinstitusjonene fungerer. Eksempler fra forskningen viser hvordan etterlevelse på skatteområdet henger sammen med i hvilken grad skattepliktige har tillitt til skattemyndighetene og at skattesystemet oppleves som rettferdig¹⁴.

I SERO-undersøkelsen 2023 er 75 prosent enige i at flertallet av virksomheter rapporterer korrekt til skattemyndighetene, som er en statistisk signifikant økning siden 2021 da nivået var på 67 prosent. 10 prosent er delvis eller helt enige i at bevisste skatteunndragelser i enkelte tilfeller kan aksepteres. Det er en økning på 4 prosentpoeng fra 2022.

Figur 8.3 «På en skala fra 0 til 10, hvor stor eller liten tillit har du til hver av disse institusjonene? % stor tillit (7-10)»

Kilde: SERO

I SERO-undersøkelsen blir det spurt om i hvilken grad norske virksomheter har tillit til offentlige institusjoner, se figur 8.3. Alle inkluderte institusjoner opplever redusert tillit fra 2022 til 2023, der alle reduksjonene er statistisk signifikante.

Ifølge DFØs Innbyggerundersøkelse har innbyggerne lavere tillit til alle institusjoner i 2023 enn i 2021¹⁵. Av de institusjonene undersøkelsen spør om¹⁶ har innbyggerne høyest tillit til domstolene og politiet. På en skala fra 0 til 10 svarer innbyggerne i gjennomsnitt 7,3 på hvor høy tillit de har til domstolene og 7,0 på hvor stor tillit de har til politiet. Videre svarer de i gjennomsnitt 5,6 på hvor høy tillit de har til den offentlige forvaltning. De politiske partiene har lavest tillit hos innbyggerne i 2023, med et gjennomsnitt på 4,5. Undersøkelsen indikerer videre at sammenlignet med andre land, har innbyggerne i Norge høy tillit til hverandre.

Hvorfor undersøkelsene indikerer redusert tillit er ikke kjent. Høy oppslutning om finansiering av velferdsstaten avhenger imidlertid av tillit. Skatteetaten arbeider derfor med å øke kunnskapen om hva som påvirker tillit.

¹⁴ Se for eksempel Fortin et al. (2007), van Dijke og Verboon (2010), Feld og Frey (2003), Taylor (2001).

¹⁵ [Innbyggerundersøkelsen på 5 minutter | DFØ \(dfo.no\)](#)

¹⁶ Domstolene, politiet, bankene, den offentlige forvaltningen, Stortinget, kommunestyret/byrådet, nyhetsmediene, regjeringen, de politiske partiene.

8.3.2 Likere konkurransevilkår i næringslivet

Når det gjelder konkurransesituasjonen, viser SERO-undersøkelsen 2023 at 30 prosent opplever å måtte konkurrere mot/med virksomheter som har et lavere kostnadsnivå, fordi de for eksempel driver svart eller på en annen måte unndrar skatter og avgifter. Dette er på samme nivå som tidligere, der det ikke er målt noen statistisk signifikant endring siden første måling i 2016.

Kjøp av svart arbeid kan true lovlige firmaer. SMSØ-undersøkelsen indikerer at 70 prosent er delvis eller helt enig i påstanden om at, kjøper man svart arbeid, truer man livsgrunlaget til lovlige firmaer¹⁷.

BA-proff-undersøkelsen fra 2023 viser at 28 prosent av respondentene opplever i stor grad å ofte tape anbudsrunder mot aktører som tilbyr lavere prisnivå. Andelen er lik som i 2015, og det er derfor ikke noen statistisk signifikant endring siden første måling. På oppfølgingsspørsmål om hvorfor respondentene opplever å tape anbudsrunder mot aktører som tilbyr lavere prisnivå, er det at virksomheter ikke oppfyller krav til gjeldende HMS-regelverk og ikke bruker faglærte nevnt som de vanligste årsakene.

8.3.3 Rettsikkerhet, trygghet og lovlige lønns- og arbeidsvilkår for arbeidstakere

Arbeidsmiljøet i norske virksomheter regnes generelt sett som blant de beste i Europa, og på et stabilt høyt nivå over tid¹⁸. Ulike deler av arbeidslivet har imidlertid både ulik grad av og ulike typer arbeidsmiljøutfordringer, og enkelte grupper av arbeidstakere er mer utsatt enn andre. Det totale omfanget av arbeidstakere som ikke har lovlige lønns- og arbeidsvilkår i Norge, er ukjent. Det er derfor også vanskelig å si noe sikkert om utviklingen over tid.

Resultater fra SERO-undersøkelsen indikerer ingen signifikant endring når det gjelder hvorvidt virksomhetene opplever bruk av arbeidere uten lovlig oppholds- eller arbeidstillatelse som vanlig i deres bransje. I 2023 oppgir 13 prosent at dette er vanlig, mot 14 prosent i 2019. BA-proff-undersøkelsen måler også i hvilken grad respondentene opplever at bruk av arbeidere uten lovlig oppholds- eller arbeidstillatelse er vanlig eller uvanlig. Undersøkelsen måler en nedgang fra 14 prosent i 2019 til 8 prosent i 2023, som indikerer en statistisk signifikant endring over tid i proff-markedet for bygg- og anlegg.

Fafo har, ved hjelp av lønnsstatistikk fra SSB, sett på lønnsfordeling innen de allmenngjorte tariffområdene i 2022.¹⁹ Totalt sett var andelen lønnsforhold i allmenngjorte områder under minstesats på seks prosent i 2022, mot ti prosent i 2021 og åtte prosent i 2020²⁰. Trolig kan deler av nedgangen fra 2021 til 2022 forklares med at de allmenngjorte satsene ikke var endret mellom talletidspunktene for lønnsstatistikken i 2021 og 2022. I tillegg til at færre lønnsforhold var under allmenngjort sats, var flere godt over (mer enn 15 prosent) minstesats. To prosent var godt under minstesats (mer enn 15 prosent under), som er ett prosentpoeng mindre enn i 2021.

¹⁷ [Undersøkelser - Samarbeid mot svart økonomi \(samarbeidmotsvartokonomi.no\)](https://www.samarbeidmotsvartokonomi.no)

¹⁸ Statens arbeidsmiljøinstitutt (2021): Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2021, status og utviklingstrekk. STAMI-rapport, årgang 2, nr. 4, Oslo: Statens arbeidsmiljøinstitutt.

¹⁹ Svarstad, Elin og Bjørn Dapi (2024): Lønn i allmenngjorte bransjer 2022. Fafo-notat 2024:08.

²⁰ Det antas at tallene for 2020 og 2021 er påvirket av at det var færre ikke bosatte arbeidstakere i Norge disse årene.

8.3.4 Trygghet for kvalitet og leveringsdyktighet ved kjøp av varer og tjenester

SMSØ-undersøkelsen 2022 indikerer at 3 prosent har opplevd å kjøpe arbeid hvitt som de i etterkant tror var svart. Tilsvarende var 5 prosent i 2018 og 4 prosent i 2020. Når respondentene blir spurt om årsaken til at de tror dette, er det i stor grad mangel på kvittering samt kontant betaling eller Vipps. De aller fleste svarer at det er enkelt å vite om arbeidet som utføres for dem er svart eller hvitt. SMSØ-undersøkelsen 2022 viser at 6 prosent svarer at det kan være vanskelig å vite om arbeidet som utføres for dem er svart eller hvitt. For å finne ut av om arbeidet som utføres er svart eller hvitt, oppgis søk på nett som den vanligste måten.

Stadig flere virksomheter i bygg- og anleggsbransjen oppgir også at det er enkelt å finne ut om leverandører de kjøper tjenester av, operer hvitt. BA-proff-undersøkelsen måler en statistisk signifikant endring fra 23 til 51 prosent i perioden 2015 til 2023. Til tross for positiv utvikling fra 2015, har trenden flatet ut de siste årene, der det ikke er noen reelle endringer etter 2021.

A-krimssamarbeidet skal bidra til å beskytte fem samfunnsverdier: Samlet vurdering Undersøkelser mot privatpersoner og næringsliv indikerer at oppslutningen rundt velferdsstaten er høy, og aksepten for unndragelser generelt er lav. Videre viser undersøkelser en statistisk signifikant nedgang for generell tillit til institusjoner og aktører i 2023, sammenlignet med året før. Når det gjelder konkurransesituasjonen, viser undersøkelser mot næringslivet at ca. en av tre respondenter opplever å måtte konkurrere mot/med virksomheter som har et lavere kostnadsnivå, fordi de for eksempel driver svart eller på en annen måte unndrar skatter og avgifter. Dette er på samme nivå som tidligere, der det ikke er målt noen statistisk signifikant endring siden første måling i 2016. Arbeidsmiljøet i norske virksomheter regnes generelt sett som blant de beste i Europa, og på et stabilt høyt nivå over tid. Ulike deler av arbeidslivet har imidlertid både ulik grad av og ulike typer arbeidsmiljøutfordringer, og enkelte grupper av arbeidstakere er mer utsatt enn andre. I Norge er det generelt opplevd god trygghet for kvalitet og leveringsdyktighet ved kjøp av varer og tjenester.